

PLUUSTERGOLD

Halfjaarlijks tijdschrift van de Historische Vereniging
Hoogezand - Sappemeer e.o.

In dit nummer o.a.: Veerkamp en Van der Werff,
winkeliers in manufacturen
De vrouwen van Tollens
Ter promotie van de zwemsport
Muziekband Ellen en the Moodmakers

COLOFON

Pluustergoud is een uitgave van de “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.” en verschijnt tweemaal per jaar in juni en december.

Voor inlichtingen over de vereniging: secretariaat “Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o.”, W.A.H. Rozema, Noordersingel 24, 9601 CJ Hoogezand. Tel. 06-51434939. histverhosap@gmail.com

Website:

www.historische-vereniging-hs.nl

Opgave lidmaatschap:

Via het secretariaat, € 20,00.

Bankrekening:

NL42INGB0007453326

NL67ABNA0453578047

De HVHS e.o. is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI), alsmede een Culturele ANBI (dossiernummer 92 837).

Redactie: Daan Hulsebos, Melle Vos.

Redactieadres: D. Hulsebos,
Burg. Tuinstraat 7, 9602 CZ Hoogezand
E-mail: danielhulsebos@hetnet.nl

Ontwerp en lay-out:

Jan Pekelder

Losse nummers: zolang de voorraad strekt via het secretariaat, € 6,50 per stuk, exclusief portokosten.

Copyright: Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. Overname van (gedeelten van) artikelen en/of afbeeldingen is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Druk: Afeer Druk&Print Winschoten.

INHOUDSOPGAVE

Van het bestuur <i>Okkie Smit</i>	1
Van de redactie	4
Veerkamp en Van der Werff winkeliers in manufacturen <i>Henk Bodewes</i>	6
Het wagenladingverkeer en de buurtgoederentreinen in Hoogezand- Sappemeer <i>Alle J. de Vries</i>	9
De vrouwen van Tollens <i>Gerjan Brinkman</i>	14
Eerste gaslocatie Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) in Sappemeer <i>Janny M. Tulp-Wolthuis</i>	20
Mijn schoolfoto	22
Voorjaarsexcursie 2019	23
Ter promotie van de zwemsport <i>Henk Luning</i>	24
Handelsman, schrijver en dichter <i>Koos Smedes jr.</i>	27
Muziekband Ellen en the Moodmakers <i>Johan Steenhuizen</i>	33
Rieks Diggel (vervolg) <i>Henk Bodewes</i>	39
Bijnamen van diverse familieleden Bodewes <i>Henk Bodewes</i>	40
Zelfde plaats, andere foto <i>Gerrit Stuut</i>	42
Installatiebureau en verlichtingszaak Fellinger in Hoogezand	44
‘Het luik gaat dicht...’	48
Exit voormalig stationskoffiehuis	50

VAN HET BESTUUR Terug- en vooruitblik

Wat vliegt de tijd! Er bestaan allerlei, min of meer wetenschappelijke verklaringen, waarom het lijkt dat de tijd sneller verstrijkt, naarmate je ouder wordt. Ik wil me daaraan op deze plek niet wagen. Misschien bij een andere gelegenheid.

Feit blijft dat we, als u dit leest, alweer bijna halverwege 2019 zijn. Terwijl we op 20 januari jl. elkaar nog een “Gelukkig Nieuwjaar” wensten tijdens onze traditionele Nijjoarsveziende. Alweer bijna een half jaar geleden dus. Maar het voelt als gisteren. Herinnert u zich nog die Nachmittag voller Volksmusik auf Steirische Harmonica und Accordeon, met het Almland Duo? Een succesvol optreden lijkt me. Ook Groningse verhalen verteller Nico Torrenga, heeft met zijn zelf geschreven verhalen zeker bijgedragen aan het welslagen van deze middag.

In het verleden hield ons lid Mello Vegter al eens een boeiende lezing over de verdwenen middenstand van Hoogezand-Sappemeer. Waarschijnlijk hebben velen daaraan mooie herinneringen. Want de opkomst was groot op onze jaarvergadering op 26 maart dit jaar. Deze avond nam Mello ons opnieuw mee op een “sentimental journey” langs winkels van weleer in Hoogezand-Sappemeer. Hij kreeg het publiek zelfs meerdere keren aan het (mee)zingen. Als een volleerd voorzanger ging Mello voor bij het zingen van (school)liedjes uit de oude doos. Ondergetekende memoreerde nog even dat we misschien getuige waren van een historisch moment. De avond namelijk dat de Historische Vereniging transformeerde in een Historische Zangvereniging!

Eerder diezelfde avond werden, bij acclamatie als nieuwe leden van het bestuur van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer benoemd: Daan Hulsebos en Nel Lenting. Gevolgd door de verkiezing van ondergetekende tot voorzitter. Het bestuur bestaat nu uit: Wim Rozema, secretaris, Roelf Ballema, penningmeester, Daan Hulsebos, contactpersoon “Pluustergoud”, de leden Janny Tulp, Janneke Hessing en Nel Lenting en Okkie Smit, voorzitter. Inmiddels heeft dit bestuur de aanvullende taken (naast de reguliere) onderling als volgt verdeeld: ledenadministratie en ledengedevens: Nel Lenting (tevens ondersteuning van penningmeester). Ondersteuning secretariaat en contacten m.b.t. site en Pluustergoud: Daan Hulsebos. Verzorging rubriek “vroeger en nu” + lezingen voor derden: Janneke Hessing en Wim Rozema. Organisatie van excursies en lezingen voor onze leden: Janny Tulp.

Maarten Rietveldt, gaf eind 2018 onverwacht aan, met onmiddellijke ingang te willen stoppen met zijn voorzitterschap. Dat plaatste het bestuur voor een groot probleem. Volgens de statuten is niet elke combinatie van bestuursfuncties toegestaan. Daardoor kwam niet elk bestuurslid in aanmerking om de voorzitter te

vervangen. Bovendien was bij enkele bestuursleden de animo niet groot om Maarten (tijdelijk) op te volgen. Vandaar dat de vereniging Janny Tulp veel dank verschuldigd is voor haar bereidheid om de voorzittersfunctie, ad-interim waar te nemen. Ook zij stond aanvankelijk niet te popelen om dit te doen, maar zag de noodzaak in. Als een ware “moeder overste” heeft zij de functie naar eigen inzichten ingevuld. Dank daarvoor. Ook voor Maarten Rietveldt is een woord van dank, voor zijn vele jaren van bestuurswerk voor onze vereniging op zijn plaats. Vanaf het begin was Maarten bij de vereniging betrokken en drukte zijn stempel op het wel en wee van de vereniging. Hartelijk dank! 17 december 2018 werd het boek “Herinneringen aan de gemeente Hoogezand-Sappemeer” gepresenteerd in “De Tibbe” in Sappemeer. De eerste exemplaren gingen naar Nico Eewold (hij tipte de vereniging over een dergelijk boek dat reeds in Assen was verschenen) en zijn dochter Jenny (zij schreef, als niet-lid een leuke bijdrage over haar jeugd in Foxhol). Vele leden leverden mooie herinneringen aan voor dit boek. Gesteund door publiciteit in de plaatselijke pers, was de eerste druk (500 exemplaren), al gauw uitverkocht. Inmiddels zijn we gestart met de verkoop van de tweede druk (400 exemplaren). Opnieuw is de prijs € 12,50 en zijn de boeken te bestellen via email : histverhosap@gmail.com of telefonisch via 0598-382304. Bij Bruna en Primera in Hoogezand en Comprint en Jumbo in Sappemeer zijn de boeken eveneens verkrijgbaar. Met dank aan de adverteerders/donateurs die dit mogelijk maakten.

De Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer e.o. bestond het vorig jaar precies 25 jaar. Weinig zullen bij de oprichting verwacht hebben dat in het jubileumjaar van onze vereniging de gemeente Hoogezand-Sappemeer al ter ziele zou zijn. Terwijl onze vereniging tegelijkertijd bloeit als nooit te voren. We mogen ons verheugen in een groeiend aantal leden. Die wij nog steeds, volgens traditie, in juni en december voorzien van ons orgaan “Pluustergoud.” Dank voor de vele uren die onze redacteuren Daan Hulsebos en Melle Vos daarin steken! Twee keer per jaren organiseren we een lezing. De jaarlijkse excursie (dit jaar op 25 mei jl. naar Museum Het Hoogeland in Warffum) wordt ook hogelijk gewaardeerd.

Wim Rozema, gesteund door Janneke Hessing, verzorgt met veel animo, elke 2 weken de fotoru-briek “Vroeger en nu” in de HS krant. Tevens te zien op onze site (www.historischevereniging-hs.nl) in de rubriek “kiek”. Die website mag zich verheugen in een gestaag toenemend aantal bezoekers. Dat verheugt ons! De geschiedenis van onze regio leeft kennelijk in brede kring. Fijn!

De vereniging is in met z’n tijd meegegaan. We zoeken bewust de publiciteit en dat heeft als gevolg dat steeds meer mensen, ook uit andere delen van ons land, ons beschouwen als een vraagbaak m.b.t. de lokale geschiedenis. Niet alleen via onze site bereiken ons steeds meer vragen, dat geldt ook voor onze andere publicaties. Andere organisaties en buitenstaanders stellen ons vragen over bijvoorbeeld familieleden, huizen en (bedrijfs) panden, die vroeger deel uit maakten van onze regio. Ons bestuurslid Janneke Hessing, samen met secretaris Wim Rozema houdt op verzoek lezingen over historische aspecten van Hoogezand-Sappemeer e.o. voor geïnteresseerde derden.

Wilt u (meer) betrokken worden bij de Historische Vereniging?

Graag zouden we een “denktank” vormen voor de beantwoording van de vele vragen die ons op lokaal historisch gebied bereiken. Denkt u mee te kunnen helpen bij de beantwoording van vragen die ons bereiken? Schroom niet, meld u dan bij onze secretaris!

Het nieuwe bestuur is voornemens om alle genoemde traditionele activiteiten te handhaven en waar mogelijk uit te breiden met nieuwe. Zoals bijvoorbeeld uitbreiding van publicaties en het geven van voorlichting aan groepen geïnteresseerden in de geschiedenis van Hoogezand-Sappemeer e.o. Kortom we zetten de schouders eronder! Niet gedraald, want de tijd vliegt immers?

Leden van het oude bestuur: Janneke Hessing, Wim Rozema, Janny Tulp, Roelf Ballema

Nieuw aangetreden bestuursleden: Okkie Smit, Nel Lenting, Daan Hulsebos

VAN DE REDACTIE

De laatste Pluustergoud die u ontving was in juni 2018. In december van vorig jaar is er geen Pluustergoud verschenen omdat, in plaats daarvan, toen het prachtige boek “Herinneringen aan de gemeente Hoogezand-Sappemeer” is uitgekomen en elk lid daarvan een exemplaar mocht ontvangen.

Onze nieuwe voorzitter, Okkie Smit, heeft deze keer de rubriek “Van het bestuur” voor zijn rekening genomen en ook de vaste rubriek “Zelfde plaats, andere foto” van Gerrit Stuuut ontbreekt uiteraard niet. Dan is er een nieuwe rubriek “Mijn schoolfoto”. De bedoeling is om in elke editie van Pluustergoud een schoolfoto af te drukken van één van de leden met namen van zijn of haar klasgenoten (voor zover bekend).

Gerjan Brinksma besteedt aandacht, onder de titel “Vrouwen van Tollens” aan de Rederijkerskamer “Tollens” en de vrouwenemancipatie rond 1900. Dan is opgenomen een interview van Johan Steenhuisen met Jan en Elly de Vries, die met hun band “Ellen en de Moodmakers” tussen 1961 en 1997 furore maakten en heeft Koos Smedes jr. een artikel ingeleverd over zijn vader “Koos Smedes II”, handelsman, schrijver en dichter.

Jacob Fellingier en Matty Vermeend-Stiekema hebben, gezamenlijk en gelardeerd met vele foto’s, een artikel geschreven over de geschiedenis van het installatiebureau en verlichtingszaak Fellingier.

Janny Tulp heeft zich verdiept in het ontstaan van de eerste NAM-locatie van de NAM in Sappe meer terwijl Henk Luning verhaalt over een unieke zwemwedstrijd op 22 augustus 1932 over het Zuidlaardermeer en het Foxholstermeer welke werd volbracht door acht zwemmers en gewonnen werd door Jo Brandes, de dochter van de badmeester van de zweminrichting te Foxhol.

Henk Bodewes heeft onderzoek gedaan naar de herkomst van vele bijnamen van leden van de familie Bodewes, daarnaast van zijn hand een verhaal over de geschiedenis van de families Veerkamp en van der Werf en ook kreeg hij een reactie met betrekking tot een eerder verschenen artikel over “Rieks Diggel” uit Martenshoek.

Alle J. de Vries heeft zich verdiept in het wagenladingverkeer en de buurtgoederenverkeer in Hoogezand-Sappemeer rond 1960 en heeft daar een artikel over geschreven dat eerder verscheen in het blad Rail Magazine.

Zoals u ziet een zeer gevarieerd aanbod en de redactie spreekt dan ook haar grote waardering daarover uit en wenst de lezers veel leesplezier.

De redactie doet tenslotte nog een oproep aan de lezers. In april 2020 is het 75 jaar geleden dat Hoogezand-Sappemeer en omliggende dorpen werden bevrijd. In Pluustergoud nummer 50 (juni 2020) willen we daar speciaal aandacht aan schenken. Niet eerder in Pluustergoud gepubliceerde verhalen over de bezetting en de bevrijding, als het kan met foto’s, zouden zeer welkom zijn.

Mello Vegter

Redactie leden van het Hoogezand Sappemeer boek in de bloemetjes gezet

VEERKAMP EN VAN DER WERFF, winkeliers in manufacturen

Henk Bodewes

Vele personen uit de grote familie Veerkamp kennen we als landbouwer en die uit de familie van der Werff als scheepsbouwer, maar toch komen we ook een aantal tegen als winkelier.

In 1870 was er al een winkel van Ubel Jan van der Werff (1853-1920) te Sappemeer op de hoek bij de Bonthuisterbrug. Ubel was een zoon van Jürrien van der Werff (1820-1885), scheepsbouwer te Hoogezand, en van Johanna Geelink/Geling (1814-1881).

Winkel in Sappemeer, op de hoek bij de Bonthuisterbrug.

Ubel handelde eerst in levensmiddelen en dranken, maar in 1911 werd overgestapt naar manufacturen. Deze winkel heeft een belangrijke rol gespeeld in het ontstaan van de latere Hollandse Manufacturenhandel van der Werff & Co te Groningen.

Georg (1883-1942) en zijn broer Jan van der Werff (1894-1971), zonen van Ubel, werkten samen met hun vader in de winkel te Sappemeer en beiden waren heel goed bevriend (via hun moeder ook familie) met Johan Veerkamp (1884-1963) en zijn broer Joost (1890-1952). Deze twee waren zonen van Jacob Veerkamp (1855-1935) en Elizabeth Geling (1856-1935), die een landbouwbedrijf hadden in Tripscompagnie, Tripscompagniesterweg nr. 54.

Alle 4 hebben de lagere school doorgebracht op de RK lagere school St. Antonius te Sappemeer en dus kenden zij elkaar zo goed, dat zij later elkaar bijna iedere zaterdagavond troffen in de winkel te Sappemeer en hier is ook de belangstelling voor de handel bij beide jongens Veerkamp gewekt. Joost Veerkamp heeft zelfs bijna 3 jaar in deze winkel gewerkt.

Op 27 januari 1918 werd de commanditaire vennootschap Jos Veerkamp & Co opgericht met behorend vennoot Joost en als financiële deelnemers Johan Veerkamp en Georg van der Werff. Joost Veerkamp begon daarna met een manufacturenwinkel te Groningen in de Steen-stilstraat nr. 16.

Johan Veerkamp, die in 1918 nog bij Vroom & Co in Amsterdam werkte, wilde ook in het bedrijf stappen, maar hiervoor ontbraken voorlopig de benodigde geldmiddelen. In de volgende jaren werden er diverse opzetjes gemaakt met telkens andere hoofdrolspelers.

Uiteindelijk werd op 1 oktober 1920 bij notaris Dirk Laurens de Koe in Sappemeer opgericht:

N.V. Hollandsche Manufacturenhandel Van der Werff en Co, gevestigd te Groningen door Georgius Hinderikus (Georg) van der Werff (1883-1942), wonend te Sappemeer

Jozephus (Joost) Veerkamp (1890-1925), wonend te Groningen

Johannes Ubertus (Jan) van der Werff (1894-1971), wonend te Sappemeer

Het maatschappelijk kapitaal bedroeg f. 100.000,- verdeeld in 100 aandelen van elk f. 1000,- waarvan 30 stuks bij het passeren van de akte al waren volgestort.

De directie wordt gevormd door Georg van der Werff en Joost Veerkamp. Jan van der Werff en ook Johan Veerkamp worden commissaris. Georg en zijn broer Jan brengen hun winkel te Sappemeer in en Joost Veerkamp zijn winkel te Groningen in de Steentilstraat. Op de pui van elke winkel komt de naam Van der Werff & Co.

Doel was de fabricage van confectiegoederen en de handel in manufacturen in de ruimste zin en het beleid van de N.V. is gericht op het grootschalig inkopen van goederen, zodat de ver-kooprijzen zo laag mogelijk kunnen worden gehouden.

Vanwege zijn functie bij Vroom & Co. was Johan Veerkamp heel goed op de hoogte over de vele mogelijkheden in het Westen van het land en door zijn info kwamen steden als Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht hoog op het verlanglijstje van de directie. In 1921 nam hij ontslag en trad toe tot de directie van de N.V.

Al snel komen er filialen in de grote steden en ook in andere Nederlandse steden komen er filialen en in 1929 is er al sprake van 15 filialen. De crisis in de jaren dertig, die wel een omzetzdaling geeft, wordt toch goed doorstaan en daarna breiden ze weer uit tot zo'n 26 zaken.

In de etalage van de winkel in de Steentilstraat in Groningen had Joost Veerkamp een bord geplaatst, waarop met grote letters stond "Woensdags offerte van 9 tot 12 uur". Hij verliet in 1924 met zijn gezin Groningen en trok naar Rotterdam in de Middellandstraat 118 om daar de eerste winkel te openen. In 1922 kreeg de N.V. in Groningen een tweede pand aan het A-kerkhof, dat de eerste jaren als centraal punt functioneerde. Georg van der Werff ging boven deze zaak wonen en al snel had hij al 35 personeelsleden in de winkel werkzaam.

Ook Georg van der Werff, die voor de winkels in Sappemeer, Groningen en Winschoten moest inkopen, deed toen nog de inkoop op dezelfde manier als Joost Veerkamp, maar daardoor ontstond al snel wel de behoefte om gezamenlijk in te kopen. Later werden ook de directeuren van de dochter N.V.'s bij de inkoop ingeschakeld en naarmate er meer winkels kwamen, werd de inkoop toch steeds belangrijker.

Hoewel vanaf het begin veel goederen uit Duitsland werden betrokken; er stond zelfs een aparte Rijks-Marken-rekening op de balans, werden vanaf 1925 ook buitenlandse beurzen bezocht, Lingerie en kousen haalden ze uit Tjecho-Slowakije en uit Berlijn kwam de confectie. Ook de Leipziger Messe werd bezocht voor speelgoed en in België werd tricotage gekocht. De London Fair werd één keer bezocht, maar hier was het taalprobleem, dat het doen van zaken in de weg stond.

Door de snelle groei vooral in het Westen van het land werd al in 1928 overwogen om de inkoop naar Amsterdam te brengen, maar voorlopig bleef alles nog bij het oude. Echter werd het aan het eind van de jaren dertig steeds duidelijker, dat Amsterdam de aangewezen plaats was voor een inkoopkantoor.

Een oplossing werd gevonden door de 2e etage van de winkel in de Haarlemmerdijk als inkoopkantoor in te richten, maar dat was slechts een tijdelijke oplossing en in 1941 werd een pand aan de Singel nr. 92 gehuurd, dat aan de achterkant doorliep naar het pand in de Langestraat. Bijkomend voordeel was, dat er nu voldoende magazijnruimte beschikbaar was om alle ingekochte artikelen goed te kunnen opbergen en vandaar naar de diverse winkels..

In 1939 werden Jaap Veerkamp en Bertus van der Werff in de werksfeer van de directie opgenomen. Zij hadden in Duitsland, Frankrijk en Engeland goed rond gekeken tijdens hun opleiding aldaar.

In de oorlogsjaren van 1940-1945 krijgt het bedrijf te maken met slechtere aanvoer van textiel, zodat ook andere producten moesten worden ingekocht om omzet te kunnen regenereren. Na de oorlog krijgen ze te maken met een grotere concurrentie en ook door het overlijden van de grote animator Georg van der Werff (overleden op 11 november 1942) was het elan weg en bloedde de onderneming dood. De vennoten besluiten om het bedrijf te verkopen.

Georgius H. van der Werff
1883 - 1942

Josephus H. Veerkamp
1890 - 1952

Johannes J. van der Werff
1884 - 1963

Johannes U. van der Werff
1894 - 1973

HET WAGENLADINGVERKEER EN DE BUURTGOEDERENTREINEN IN HOOGEZAND - SAPPEMEER ROND 1960

Alle J. de Vries

Dit artikel is eerder gepubliceerd in mei 2018 in het blad RAIL MAGAZINE nummer 354

Eind jaren vijftig begin zestig exploiteerde NS een fijnmazig landelijk dekend goederennet. Zowat elk station had een laad en losspoor en landelijk verspreid waren er grote rangeer/verdeelstations. Meeste grote bedrijven hadden zelfs een eigen spooraansluiting en het NS handelsagentschap dat over het land verspreid diverse vestigingen had, voerde actief acquisitie om extra vervoer dan wel nieuwe klanten binnen te halen.

Met het wagenlading verkeer ging het eigenlijk net zoals de briefpost die gingen vanuit de brievenbus naar het sorteercentrum, waar ze werden gebundeld voor diverse regio's en aldaar weer uit gesorteerd en bezorgd, zo ging het ook met de wagons.

Om even in het noorden te blijven, alle wagons gingen vanaf de stations naar rangeerstation Onnen (bij Haren). Hier werden alle wagons met dezelfde bestemming of regio bij elkaar gerangeerd en via een vast nachtnet daarheen vervoerd en aldaar aangekomen op betreffend rangeerstation stond de tegentrein al gereed gerangeerd met wagons voor het noorden des lands. Zo kwamen tegen het einde van de nacht ongeveer 4 á 5 goederentreinen in Onnen binnen uit diverse landsdelen. Alwaar Onnen ze weer uit elkaar rangeerde en daarvan de buurtgoederen treinen formeerde met de uiteindelijk bestemmingen zoals: Hoogezand, Winschoten Delfzijl Veendam, Stadskanaal ect.

Het zogenoemde nachtnet werd gereden met E-Loks, welke s' avonds uit de reizigersdienst kwamen en de volgende morgen weer met de eerste reizigerstreinen vertrokken. In feite draaiden deze Loks de klok rond, over effectieve inzet gesproken! De buurtgoederen treinen werden uiteraard getrokken door diesel-Loks serie 2200/2400. Tot zover even in algemene zin.

Laten we gaan naar het plaatselijk gebeuren in station Hoogezand-Sappemeer.

Elke werkdag kwam om circa 07.15 uur buurtgoederentrein 5517 uit Onnen aan in Hoogezand. De trein bestond dan ongeveer uit 20 á 25 wagons zowel lege wagons als uiteraard beladen voor

diverse afnemers. Na de vrachtbrieven te hebben ontvangen, in het begin nog van de goederentrein conducteur, later van de machinist, werden de betreffende bedrijven gebeld dat er een wagon ter lossing was aangekomen, hiervoor kreeg men 8 uur de tijd en bij overschrijding werd staangeld gevorderd. De voormanrangeerder en zijn assistent bogen zich intussen over de wagenlijst en overlegden hoe zij zo efficiënt mogelijk de wagons op hun desbetreffende plaats kregen. Station Hoogezand beschikte over totaal 8 sporen, uiteraard 2 doorrijsporen en de rest was opstel of laad/losspoor, elk spoor had zijn specifieke klanten. De lege wagons gingen het dokspoor in en werden daar beladen door de Firma Jonker uit Veendam. Dat was eigenlijk de belangrijkste vervoerder in Hoogezand, hiervoor was zelfs een stenen gebouwtje half kantoor half schaftlokaal neergezet langs de losweg. Per vrachtauto werden vanaf diverse fabrieken goederen aangevoerd ter belading in de wagons. Het Jonkerpersoneel bestond uit filiaalchef/ladingmeester Willy Visser die gehuld in een stofjas

en een pijp in de mond over de losweg pareerde en het personeel een man of 6 aanwijzingen gaf wat er in welke wagon geladen moest worden. Het ging vaak om 50 kg zakken met aardappelmeel, grote dozen met Brinta alles van de Scholten-Honig fabrieken in Foxhol of pakken met karton. De mannen waren dus niet te benijden het was zwaar werk en alles ging met de hand en op de rug. Nadat de wagons in het dok waren geplaatst kwam de rest aan de beurt, meestal GT's (open wagons) met kolen en soms bollenwagens met cement of ander bont vervoer. Deze werden langs de losweg geplaatst, met dien verstande dat sommige kolenboeren hun eigen losplekje hadden. Zo had de firma Tammo Haan, brandstof en kunstmesthandel, een vaste los plek bv. op het kopspoortje 3/4 bij post I.(Kalkwijk). Spoor 6, het kopspoortje van de veelading werd gebruikt door de Firma Maagd uit Annerveenschekanaal die transporteurs (jakobsladders) fabriceerde vaak al in oranje kommunalfarbe (standaardkleur bij provincie en gemeentewerken) gespoten, bestemd voor Duitsland. Had de GADO een autobus met zware aanrijdingschade wat niet in Hoogezand gerepareerd kun worden, dan ging dit op een LW (platte open wagon met rongen) richting CAB (Centraal Auto Herstelbedrijf) te Utrecht.

Een enkele keer is het voorgekomen, dat het 44st Pantser Infanterie Bataljon uit Zuidlaren terug van een oefening in Bergen-Hohne op de veelading hun YPR's, AMX en ander geschut en voertuigen hier losten en de laatste 15 km over de weg naar de kazerne reden. Dat gebeurde dan avonds laat en was heel Hoogezand klaar wakker!

Dan spoor 8 het meest noordelijke spoor, had eigenlijk de meeste gebruikers. Beginnen we vanaf het stationsgebouw dan kregen we eerst de grote stenen loods van de firma Cogedé, een pootaardappel veredeling bedrijf welk rechtstreeks vanuit de loods wagons belaadde, dan kwam het gebouwtje van W en W die hier de diplorries op en van het spoor zette, vervolgens een kolenboer die zijn voorraad op NS terrein had liggen. Dan kwam de grote goederenloods van VGL. Hier werd dagelijks om het middaguur een stortwagen (geelbander) geplaatst, dit gebeurde met een extra slagje vanuit Groningen dit treintje had ook geelbanders (wagons met gele markeringen op de hoeken uitsluitend bestemd voor VGL-vervoer) voor Winschoten bij zich. Later verviel dit en ging alles over de weg. Voorbij de overweg bij Post T had een kolenboer met een grote stortbunker half over de sloot half in de berm van de Middenstraat en met een transporteur half op spoor 8 een eigen losstation gecreëerd, ach het kon allemaal toen! Als laatste tegen het stootjuk OZ geregeld een tankwagon met gasolie voor het roemruchte Transport en groente exportbedrijf A.J. Koeneman. Deze was zowel klant als concurrent.

Ter verduidelijking ver voor de oorlog tot de 70er jaren was Hoogezand-Sappemeer een groot tuinbouwgebied met eigen groente veiling. Er reden in de jaren 30 rechtstreekse groente treinen vanuit Hoogezand richting Duitsland, hiervoor was zelfs de beveiliging ingericht, zo kon men vanaf spoor 5-7, losweg en dokspoor op veilig sein vertrekken. Na de oorlog lag het internationaal goederenvervoer per spoor op zijn gat en diverse groente exportbedrijven die vroeger per spoor exporteerden o.a. Koeneman, van Biessum en Pronk begonnen zelf met vrachtauto's te rijden eerst met dumpauto's, o.a. Mack en later met steeds beter materieel zodat het groente vervoer per spoor na de oorlog nooit weer terug is gekomen. Eigenlijk kun je wel zeggen dat sein C 5-7 na die tijd nooit weer uit de stand "Stop" is geweest.

Nadat op het station alle wagons waren geplaatst was het even tijd voor schaft en werd losplaats Kropswolde bediend, dit gebeurde meestal rond 09.40 uur als de personentrein vanuit Groningen binnen was. Er werd geduwd gereden met sleutel uit het blok van Post I (Kalkwijk), waardoor aan Kropswolde geen ontblokking kon worden gegeven, hier zat tevens een penning lastgeving

V.S. (verkeerd spoor) aan vast. Nadat door Post T, brugpost 82 (Kioldiep/Kerkstraat) en de halte Martenshoek waren ingelicht, zodat deze tijdig hun overweg konden sluiten en de brug niet meer gedraaid kon worden, werd er vertrokken.

Normaal ging het om enige wagons meestal kolenwagons voor de plaatselijke kolenboer(bv. Gibcus) en vaak een wagon met zilverzand voor de Noord Nederlandse IJzergieterij in Foxham. Heel anders ging het toe in de herfst, dan werden er door boeren uit Kropswolde/Wolfsbarge suikerbieten geladen en was het dringen geblazen want zo lang was het losspoortje dan ook niet weer. Wat een werk werd er toen door die boeren verzet, kun je nu haast niet meer voorstellen. Ten eerste de bieten werden met de hand gerooid op een bult gegooid en na afroep door de suikerfabriek op boerenwagens geladen en naar het station gereden, deels met tractoren maar ook nog enkele met paardenkracht, aldaar aan gekomen werd het handmatig in de klaarstaande GT's (lege open wagons) geladen.

Dan ging het via Onnen naar de suikerfabrieken in Groningen of Hoogkerk, afstanden van hemelsbreed 15á20 km. Bij helder weer kun je hier vanaf Kropswolde de schoorstenen van de suikerfabrieken zien roken. En dan 2 dagen later kwamen dezelfde wagons weer terug nu beladen met natte bietenpulp als winterkuilvoer voor de koeien en begon het werk in omgekeerde volgorde. Na enige jaren verviel dit vervoer en ging alles per vrachtauto. Evenals het kolenvervoer dat verdween door het aardgas en ik denk eind 70'er jaren stierf de losplaats een stille dood.

Daarna was het even rustig de machinist vroege dienst vertrok passagierend naar Groningen de lok bleef achter en s 'middags kwam er een nieuwe machinist. Dan was het de beurt om Raccordement Scholten te bedienen, deze was gelegen tussen Sappemeer-Oost en Zuidbroek, ook hier werd geduwd gereden en weer met sleutel met lastgeving V.S. uit blok van Post T, waar door in dit geval Zuidbroek niet ontblokt kon worden en de brug over de Borgercompagniestervaart bij Sappemeer-Oost niet gedraaid kon worden, tevens werden overwegpost WP 86 (Kleinemeer) en Sappemeer-Oost tel. ingelicht door Post T voor vertrek.

De aanvoer bestond meestal uit LW's met stro of later gesloten wagons met uit oud papier, afvoer was er niet veel of dat ging via Jonker, dan wel met eigen vervoer want Scholten had hiervoor 2 forse snuit Scania 's met oplegger. Men kon zich er opsluiten, dan was het baanvak weer vrij en kon er vanaf Zuidbroek een trein komen. Daar Scholten nogal een behoorlijk emplacement had, was er ook een eigen trekkracht een Ruston-Hornsby lokje uit 1948.

Deze stond meestal te wachten tegen het stootjuk zodat de wagons vanaf de vrije baan de verbinding boog richting fabriek werden geplaatst en na terugleggen van de wissels drukte het lokje de wagons richting fabriek. Ook deze sporaansluiting verdween natuurlijk ergens in de 70er jaren. Alleen het baanlichaam richting fabriek is nog zichtbaar aanwezig. Ook het voormalig zwembad "Nero " is ontstaan door zandafgraving voor aanleg van de spoorbaan.

Dan komt iets nieuws. Op 12 mei 1963 wordt de aansluiting van de gemeentelijke stamlijn industrie terrein Westerbroek ter hoogte van kilometer 89.0 geopend, deze is gelegen tussen Kropswolde en Waterhuizen-Aansluiting. De lijn werd voornamelijk aangelegd voor de nieuw gebouwde Glasvezelfabriek Silenka een joint venture van AKU Arnhem en Pittsburgh Plate Glass (P.P.G.). De bediening geschiedde s' morgens rond 11.00 uur vanuit Hoogezand, ook weer met bloksleutel en aangehechte lastgeving V.S. Uiteraard werden Wachtpost 82, Martenshoek en Kropswolde weer ingelicht door Post T. Heen over het rechter spoor en terug verkeerd spoor. Het was een behoorlijk raccordement met omloopspoor, zodoende kon men heen en terug getrokken rijden (lok voorop) en de trein werd opgesloten, want de afstand van Hoogezand was 7 km, dus men reed niet even zo heen en weer. De aanvoer bestond in het begin zelfs uit ketelwagons met stookolie, dat ging later per schip want de andere kant van de fabriek lag tevens aan het Winschoterdiep en nog weer later

werd er natuurlijk op aardgas overgeschakeld. De belangrijkste grondstoffen waren: Kwartsmeel, China klei, Kalksteenmeel en Colamaniëet het meeste daarvan kwam uit Andennes-Seilles(B.) Hier-voor werden in totaal 23 Silo-wagens (bollenwagens) van NS gehuurd. (Werkspoor serie 99000-90129). De afvoer kwam vanaf 1967 op gang en alles ging naar het centrale magazijn in Arnhem (raccordement Kleefse Waard.) Dit werd in 1972 weer gestaakt omdat het om een relatief licht product ging en kleine zendingen welke niet aantrekkelijk voor het spoorvervoer waren. Vanaf 1975 werd er facultatief(bij behoefte) gereden en op 29 mei 1983 werd Hoogezand-Sappemeer gesloten voor wagenladingverkeer en verviel daarop ook de bediening van Silenka. Hiermede was de laatste drager van het goederenvervoer verdwenen. Het werd snel afgebroken en 1984 was alles verdwenen. Ik vermoed dat NS zelf ook een beetje actief meewerkte om div. losplaatsen te sluiten na het vervallen van het kolenvervoer, want dat was toch wel de ruggengraat van het goederenvervoer. Hier en daar werd een ongunstige bediening ingevoerd en bij contractvernieuwing van spooraan-sluiting en dergelijke werden soms dubbele prijzen gevraagd, zodat menig vervoerder zei: laat maar zitten ik ga wel verder per vrachtauto!

Als je nu ruim 55jaar later weer terug kijkt, is station Hoogezand waar eens ruim 40 mensen hun brood verdienden en waar het een en al bedrijvigheid was, nu een halte aan de vrije baan geworden. Van de 8 sporen zijn alleen de 2 doorrijsporen overgebleven. Niets lijkt meer op toen! De enige troost is nog dat Post T bewaard gebleven is, in het spoorwegmuseum, alleen jammer genoeg met de naam Groningen.

Geraadpleegde bronnen: ·Historisch archief Midden-Groningen.
Historisch museum Ede.
Wikipedia.

DE VROUWEN VAN ‘TOLLENS’

Rederijderskamer ‘Tollens’ en de vrouwenemancipatie rond 1900

Gerjan Brinksma

Inleiding

In 1853 werd in hotel Neven (het latere hotel Faber) te Hoogezand het reciteergenootschap ‘Eenvoud het ware’ opgericht, drie jaar later ‘Tollens’ genoemd. Die laatste naam verwijst naar de achternaam van de destijds populaire Nederlandse dichter Hendrik Tollens, die daar in een brief ‘volgaarne en niet zonder eenig gevoel van zelfverheffing’ mee had ingestemd.

Sindsdien draagt de rederijderskamer – zijnde de oudste in de provincie en anno 2018 nog steeds actief – deze naam, met de oorspronkelijke naam als motto. Daarnaast mocht ‘Tollens’ in 1956 het predicaat ‘koninklijk’ gebruiken. Bij de oprichting bestond ‘Tollens’ uit twaalf heren, met onderwijzer en amateurdichter F.M. Dikema als voorzitter. Actief lidmaatschap was voor bijna een halve eeuw voorbehouden aan mannen, tot in 1895 de kamer in principe werd opengesteld voor dames en in 1902 het eerste vrouwelijke lid toetrad. Overigens was dit 41 jaar nadat de in Sappemeer geboren Aletta Jacobs haar studie medicijnen gestart was. In dit essay wordt onderzocht waarom er na 1900 ook vrouwen toetraden tot ‘Tollens’, vanuit het perspectief van zowel de heren- als van de nieuwe damesleden. Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden wordt in de eerste twee paragrafen gekeken naar de algemenere historische context en de omgang van Nederlandse rederijders met damesleden. In de derde en vierde paragraaf komen vervolgens het openstellen voor en het deelnemen van vrouwen bij ‘Tollens’ aan bod.

Maatschappelijke positie van de vrouw rond 1900

De periode van de late negentiende eeuw tot de vroege twintigste eeuw staat bekend als de eerste feministische golf. Concreet betekende dit in Nederland een langzaam groeiende ‘golf’ van protest tegen een ongelijke positie van vrouwen ten opzichte van mannen. De gedachte dat de plaats van vrouwen in het gezin was en dat zij zich verre moesten houden van actieve deelname aan het openbare leven, werd ter discussie gesteld. Met name vanaf de jaren 1890 kwam het tot een algemene vrouwenbeweging met gelijkgestemde ideeën. Belangrijke thema’s waren onder andere meisjesonderwijs, vrouwenarbeid, huwelijksrecht en vrouwenkiesrecht. In de periode 1860-1870, en nog sterker in 1880-1890, nam de deelname van meisjes aan het lager onderwijs procentueel sterker toe dan die van jongens. De emancipatorische ideeën in die tijd vormen hierin maar een deel van de verklaring. De schoolstrijd wordt wel genoemd als tweede verklaring: de toename van confessionele scholen (al dan niet speciale meisjesscholen) zou ook invloed gehad kunnen hebben. De invoering van de leerplicht in 1901 leidde tot een verdere gelijktrekking van het deelnemeniveau.

Maar hoe zag de rol van vrouwen in de Hoogezandster maatschappij eruit? Met name sinds de fabriek van W.A. Scholten zich in 1842 in Hoogezand gevestigd had en er in 1868 een spoorweg was aangelegd, maakte de gemeente een economische bloei door. Opvallend is dat er anno 1901 in Hoogezandster fabrieken vrijwel geen vrouwen werkzaam waren. De conservenfabriek was een uitzondering: daar werkten 8 vrouwen en 20 meisjes tegenover 3 mannen. Demografisch gezien vormden de mannen in 1851-1920 meestal nipt de meerderheid (zie afbeelding).

Met betrekking tot het onderwijs kan geen grote lijn ontdekt worden, aangezien leerlingenaantallen pas vanaf 1880 actief werden geadmistreerd. Waar het inwonersaantal van gemeente Hoogezand in 1880-1900 met ongeveer 2.000 steeg (van 7.930 naar 9.788, ongeveer 23%), steeg de deelname van meisjes met 167 (ongeveer 26%) en van jongens met 237 (ongeveer 37%). Hoogezand had daarnaast sinds 1873 een MULO-school voor jongens en meisjes.

Wordt er gekeken naar de lesgevendenden, dan valt op dat het aantal onderwijzeressen vanaf 1890 flink steeg. Dit kan deels komen door het geven van het vak nuttige handwerken. Zoals te zien in onderstaande tabel nam echter niet alleen het aantal handwerkonderwijzeressen toe van nul (1880) naar drie (1900), ook het aantal 'gewone' onderwijzeressen steeg van één naar veertien. Voortgegangene vrouwenemancipatie kan hier een andere oorzaak voor geweest zijn.

Jaar	Scholen	Onderwijzers	Onderwijzer-essen	Onderwijzer-essen Handwerken	Helpsters	Leerlingen man	Leerlingen vrouw
1875	7	8	1	-	-	576	553
1880	7	10	1	-	-	641	603
1885	9	16	4	-	-	736	682
1890	9	16	4	6	3	604	544
1895	9	17	8	4	3	811	720
1900	9	14	14	3	1	878	760

Rederijkers en damesleden

Aansluitend bij de negentiende-eeuwse burgerlijke visie op de rollen van man en vrouw waren aanvankelijk alleen mannen lid van Nederlandse rederijkerskamers. Op het gebied van vrijetijdsbesteding was seksenvermenging meestal geaccepteerd, tenzij de activiteit in het openbaar plaatsvond – wat bij een voordrachtsvereniging regelmatig voorkwam. Pas na 1850 werd het geaccepteerd dat vrouwen publiekelijk gedichten reciteerden. Wel waren ze welkom als toehoorders.

Het ontbreken van damesleden bleek lastig toen rederijkerskamers toneelstukken wilden gaan opvoeren. Vrouwenrollen moesten geschrapt of door mannen vervuld worden. Sommige stedelijke kamers konden dit ook oplossen door professionele actrices in te huren, die ze tot erelid benoemden. In de jaren 1850 wilden de progressievere kamers vrouwen als lid aannemen. Algemeen bezien bleek er echter weinig animo voor deelname te zijn bij de vrouwen. Hier werden toentertijd een drietal oorzaken voor genoemd. Vrouwen zouden niet met beroepsactrices gelijk willen worden gesteld, aangezien daar een imago van 'lichtzinnige vrouwen' aan kleefde. Ook zouden ze afgeschrikt worden door 'de beweerde onkiesheid' tussen de geslachten tijdens toneelhandelingen. Ten derde zou een rederijkende vrouw wellicht worden beticht van het verwaarlozen van haar huishoudelijke taken.

In 1858 waren er in Nederland acht rederijderskamers die ten minste één dameslid hadden. De jaren 1860 en 1870 brachten hier meer verandering in. De vrouw kende meer bewegingsvrijheid in de openbare ruimte. Daarnaast werden actrices niet meer zo direct met ‘lichtzinnig’ geassocieerd. Bij toneelwedstrijden werden damesrederijders aangemoedigd door stukken met vrouwenrollen te verplichten. Als lid mogen deelnemen aan toneel betekende echter niet meteen dat vrouwen op alle vlakken gelijkwaardige rederijders waren. Als ‘zusterlid’, ‘lid van verdienste’ of ‘erelid’ mochten ze niet deelnemen aan het bestuur en stemrecht binnen de kamer was eveneens voorbehouden aan mannen. Ook gold meestal een vrijstelling van verplichte spreekbeurten en contributie-afdracht, wat formeel vaak de reden was om vrouwen niet als volwaardige leden te beschouwen. In de praktijk was die reden echter angst dat de goede sfeer hierdoor zou verdwijnen.

De damesopenstelling bij ‘Tollens’ rond 1900 kwam min of meer overeen met de situatie bij andere Groningse rederijderskamers. Zo kwamen bij het Loppersumse ‘Sappho’ de eerste ‘meijuffrouwen’ voor in het ledenoverzicht van 1900 en kreeg ‘Kunstliefde en Vriendschap’ (Bellingwolde) de eerste damesleden in 1899. Drie jaar eerder was dit gebeurd bij ‘Streven naar Volmaking’ in Kommerzijl.

Damesleden bij ‘Tollens’

‘Tollens’ tot 1902

Tollens was in eerste instantie een vereniging om als leden gedichten of proza aan elkaar voor te dragen. Volgens de voorzitter (24 januari 1855) was dit ‘om door oefening in ’t declameeren of reciteeren van poezy en proza onzen geest te beschaven’. Vanaf 1858 ging men naast reciteren ook toneelstukken repeteren en opvoeren. Gezien de economische bloei van de gemeente zal een goede taalbeheersing ook belangrijk geweest zijn bij nationale handelscontacten. Wellicht hierdoor, maar ook vanwege hun geletterdheid, waren de eerste leden vooral industriëlen – ook eerdergenoemde W.A. Scholten was een paar jaar lid –, welgestelde boeren en onderwijzers. Ze behoorden dus met name tot de gegoede burgerij. Optredens vonden onder meer plaats bij het Plaatselijk Nut en Hotel Struvé in Sappemeer en er werd op provinciaal niveau samengewerkt met andere rederijderskamers. In 1867 was ‘Tollens’ medeoprichter van het Provinciaal Groninger Rederijders Verbond (PGRV), een samenwerking van verschillende rederijderskamers in Groningen.

Op 20 februari 1895 bracht een van de leden, C. de Cock, op de vergadering in ‘dat enkele dames wel genegen zouden zijn lid van ‘Tollens’ te worden’. Enkele anderen zouden wel lid willen worden ‘als er meer comediestukjes opgevoerd werden’. Lid Sjollema suggereerde vervolgens dat zingen en pianospelen dan ook mogelijk waren. Voor het pianospelen bij optredens waren ze tot dan toe namelijk afhankelijk geweest van tijdelijke betrokkenheid van dames. De voorzitter reageerde hier behoudend op; bevordering van welsprekendheid door voordrachten was het hoofddoel en ‘[d]e ernst moe[s]t bewaard worden’. De volgende vergadering kwam het voorstel weer ter sprake. Er was weinig kritiek; lid Douwes Dekker, zoon van vroeg feministisch schrijver Eduard Douwes Dekker, gaf aan er niets op tegen te hebben. Wel wees dhr. Meihuizen erop dat de dames ‘in dezelfde rechten en plichten moeten treden als de heeren’. Nadat dhr. Binnerts nog opgemerkt had dat het karakter van de vereniging gehandhaafd moest blijven, werd het voorstel aangenomen: voortaan mochten dames toetreden.

In 1899 worden de dames echter nog in hun oude rol van tijdelijk inzetbare actrices beschreven. Op 5 juli 1899 werd besloten om de dames A.B. Mulder, B.A. Mulder, L. Sikkens en N. Meihuizen te vragen ‘of ze hare medewerking willen verleen bij eene volgende uitvoering en om met deze dames te overleggen welke twee nog meer zullen worden uitgenoodigd assistentie te verleen’.

De dames die wilden meewerken, mochten worden uitgenodigd om de eerstvolgende vergadering bij te wonen. Op de volgende vergadering, 19 juli, kwamen de zussen A.B. en B.A. Mulder en L. Sikkens de vergadering inderdaad ook bijwonen. Door afzeggingen moest een vrouwenrol nog worden 'vermannelijkt' en als mannenrol aan A. Minderhout toebedeeld. Veel vrouwelijke belangstelling voor het lidmaatschap of het mee-acteren lijkt er in de eerste jaren na 1895 dus niet aanwezig geweest te zijn.

Aan de andere kant lijkt het erop dat de 'Tollens'-leden er geen behoefte aan hadden actief damesleden te werven. Er werd al eens geopperd dat de vrouwen zich maar zouden vervelen en zoals beschreven klonken er geluiden dat het verenigingskarakter niet verloren moesten gaan. Publiciteit voor het onderwerp kwam er in ieder geval wel toen op 18 september 1901 de voorzitter van 'Tollens' opmerkte dat de rederijderskamer geen damesleden had. Dit terwijl er een toenemend aantal spreeksters, met een toenemende mate van succes, deelnam aan het reciteren en het toneelspelen op het GPRV-concours. Hij stelde voor 'om te trachten damesleden te krijgen'. De rechten en plichten waren kennelijk nog niet afgesproken, want volgens de voorzitter konden die later worden geregeld. Het voorstel werd met algemene stemmen aangenomen. Het succes van de damesleden van andere kamers was blijkbaar aantrekkelijk, evenals het aanmoedigingsbeleid van het Verbond.

'Tollens' na 1902

Succes van 'Tollens'-damesleden liet niet lang op zich wachten. In het verslag van het PGRV-concours van november 1902 is te lezen dat mej. B.A. Mulder als lid van 'Tollens' twee prijzen behaalde, voor uitnemendheid bij voordracht en voor haar acteerprestatie tijdens het door 'Tollens' uitgevoerde toneelstuk. In het archief bevindt zich hierover geen ledenlijst of notulenboek – de notulen van 1901-1914 zijn niet overgeleverd –, maar hieruit kan geconcludeerd worden dat er eind 1902 ten minste één dameslid bij 'Tollens' actief was. Meer duidelijkheid geeft bovenstaande foto uit 1903. Aannemend dat alle afgebeelde personen werkend lid waren, kende 'Tollens' op dat moment minstens twaalf damesleden. Sommige van hun namen zijn in 1913 terug te vinden als lid. Niettemin is het niet uit te sluiten dat sommige afgebeelden alleen meespeelden in een toneelstuk en geen volwaardig lid waren. Vermoedelijk is de foto gemaakt tijdens een speciale gebeurtenis, namelijk het eeuwfeest dat op 27 en 28 november 1903 gevierd werd. Dit vermoeden omtrent data in het jaar 1903 is gebaseerd op een tweetal factoren. Ten eerste lijkt de foto – gelet op de nette kleding en de aanwezigheid van het vaandel en de krans op de voorgrond – gemaakt te zijn tijdens een officiële aangelegenheid. Ook is in het Nieuwsblad van Friesland (28 november 1903) terug te vinden dat er rond 27 en 28 november sprake was van sneeuwbuien, hetgeen strookt met de sneeuw die op de foto te zien is. Vergeleken met een groepsfoto uit 1923 valt op dat de foto van 1903 een soort scheiding heeft tussen heren (achterste rijen) en dames (voorgrond). Op de foto uit 1923, evenals op een foto uit 1953, is daarentegen het gemengde bestuur op de voorste rij geplaatst. Ook is daarbij minder sprake van een indeling mannen/vrouwen, ze staan grotendeels door elkaar. Wat betreft ledensamenstelling en achtergrond van de damesleden is een analyse te maken op basis van voornamelijk notulen en bevolkingsregisters. Hoewel niet van elk jaar de gegevens bekend zijn, kan worden gesteld dat het aandeel vrouwen meestal redelijk gelijk was aan de mannen. In de analyse van damesleden in 1903, 1913 en 1923 is te zien dat aanvankelijk alleen ongehuwde 'mejufrouwen' lid werden, al komt er in 1913 wel een 'mevrouw' als lid voor. Waar in 1913 damesleden vaak dochter waren van een landbouwer – destijds een welgesteld beroep – was de maatschappelijke achtergrond in 1913 en meer nog in 1923 gemengder. Ze kwamen nu ook uit een meer gemiddeld milieu, zoals de bakkers- en winkeliersdochters.

'Tollens' bij het honderdjarig bestaan in 1953. Foto, Persbureau Groningen, privécollectie 'Tollens'.

Mogelijk wijst dit op verbeterd onderwijs, waardoor de ‘geletterde hobby’ van het rederijken ook deze vrouwen kon aanspreken. De aanwezigheid van onderwijzeressen in het ledenbestand is dan ook niet verbazend. Verder kan gewezen worden op familiale banden; zowel vóór deelname aan de kamer als later komen er ‘rederijkershuwelijken’ voor. De vrouwenleden waren relatief jong, zo rond de twintig jaar. Dit kan te maken hebben met hun ongehuwde status. In 1923 waren er meer jeugdige damesleden dan in 1913, wat niet helemaal toevallig is. In 1918 was namelijk besloten om enkele dames en heren uit te nodigen lid te worden, ‘opdat zooveel mogelijk jonge krachten nieuw frisch bloed in de Tollensrijen doen stromen’. Vijf dames en zeven heren werden uitgenodigd, waarvan respectievelijk drie en vijf ook lid werden. Op 30 oktober 1952 kreeg ‘Tollens’ de eerste vrouwelijke voorzitter in de persoon van mevrouw A.J. Edzes-Homan, die daarvoor al wel vice-voorzitster was geweest.

Conclusie

De toelating van damesleden bij ‘Tollens’ kent twee kanten. Enerzijds ontstond bij de herenleden de wens om dames te hebben, vanwege successen op het concours van de GPRV en om toneelstukken gemakkelijker uit te voeren. Wel werd er gevreesd dat het ten koste zou gaan van het karakter van de rederijderskamer. Anderzijds waren vrouwen eind negentiende eeuw beter onderwezen en geëmancipeerder, wat het mogelijk maakte om deel te nemen. De eerste dertig jaar waren vooral relatief jonge, ongehuwde dames lid, meestal afkomstig uit een beter en daardoor geletterder milieu. De acceptatie van damesdeelname kan geïllustreerd worden met ‘gemengde’ groepsfoto’s en onderlinge huwelijken, wat immers duidt op onderlinge interactie.

Overzicht gebruikt materiaal

Archiefmateriaal

Bevolkingsregisters Groningen 1850-1950, geraadpleegd via allegroningen.nl en historischarchief.midden-groningen.nl/collectie/personen.

Groninger Archieven, collecties van KPGRV en de rederijderskamers ‘Kunstliefde en Vriendschap’, ‘Sappho’, (Reciteer-Collegie) ‘Streven naar Volmaking’ en ‘Tollens’.

Gemeenteverslagen Hoogezand.

Privécollectie Rederijderskamer ‘Tollens’.

Literatuur

Broek, Jan van den (red.). 375 jaar Hoogezand en Sappemeer. Bedum: Stichting 4jaar Veenkoloniën i.s.m. Profiel Uitgeverij, 2003.

Haan, Jaap en Koninklijk Provinciaal Groninger Rederijders Verbond. Alzoo Rederijders!: 125 jaar Provinciaal Groninger Rederijders Verbond. Scheemda: Meinders, 1992.

Horn, Frans ten. “Koninklijke Rederijderskamer Tollens 150 jaar.” *Pluustergoud* nr. 17 (juni 2003), p. 14-23.

Jansz, Ulla. *Denken over sekse in de eerste feministische golf*. Amsterdam: Sara/Van Gennep, 1990.

Knippenberg, Hans. *Deelname aan het lager onderwijs in Nederland gedurende de negentiende eeuw: een analyse van de landelijke ontwikkeling en van de regionale verschillen*.

Nederlandse Geografische Studies 9. Amsterdam:

Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap/Instituut voor Sociale Geografie Universiteit van Amsterdam 1986
Schutter, Gerrit in W.J. Formsma & A.T. Schuitema Meijer (red.), *Groningse Volksalmanak voor het jaar 1953*:

Jaarboekje voor geschiedenis, taal- en oudheidkunde der provincie Groningen.

N.V. Erven B. van der Kamp: z.p., z.d.: p. 130-152.

Westers, Oscar. *Welsprekende burgers: Rederijders in de negentiende eeuw*. Nijmegen: Vantilt, 2003.

Kranten

Diverse artikelen in het Nieuwsblad van Friesland, de Nederlandsche staatscourant en het Nieuwsblad van het Noorden.

EERSTE GASLOCATIE NEDERLANDSE AARDOLIE MAATSCHAPPIJ (NAM) IN SAPPEMEER

Janny M.Tulp-Wolthuis

Een moeizame start

De start van de eerste gaslocatie van de NAM in Sappemeer op 1 oktober 1964 op het land van boer Edzes verliep niet bepaald soepel. Destijds woonden wij tegenover de nieuwe locatie. We zagen de moeizame start voor onze ogen plaatsvinden. Voorafgaand aan de start van de werkzaamheden werd het land op orde gebracht en plaatste men lichtmasten zodat een boortoren zijn werk kon doen. Het materiaal ervoor werd aangevoerd over de spoorwegovergang waarmee je van de ene naar de andere kant van het land van Edzes kon komen. Voor de verdere werkzaamheden werd er op 5 oktober een 63 ton zware dragline gebracht. Wegens het enorme gewicht mocht deze dragline van de NS de spoorwegovergang niet passeren. Een dam in het Borgercompagniesterkanaal mocht weer niet van het Waterschap. Maar deze dragline moest de geleidingsbuis voor de boortoren in de grond persen, dus hij moest wel op de plaats van bestemming aankomen.

Te droog

Geen probleem, dacht men, je haalt een dekschuit, rijdt de dragline er op en vaart naar de overkant. Klaar is Kees. 63 ton op een dekschuit is géén probleem als er maar voldoende water in het kanaal is. Maar helaas, dat was net wat voor deze ingenieuze oplossing ontbrak, dus zonk de dekschuit door het ontbreken van voldoende water diep in de modder weg. Ook geen probleem, bedachten slimme koppen, twee shovels kunnen de dekschuit door de modder wel naar de overkant trekken. Helaas, de dekschuit werd onder de dragline weggetrokken en zo lag er dan 63 ton ijzer tussen de wal en het schip in het kanaal. De hefarm (een soort giek) lag er verdrietig geknakt bij, op de weg.

Nat pak

Daarop werd de firma Lommerts gebeld. Lommerts had in die tijd kraanauto's die ieder 25 ton konden takelen. Ze kwamen met twee kranen van 25 ton en een kleine kraan om de dragline in evenwicht te houden. De dragline moest zelf met zijn rupsbanden de weg op kruipen. De heer Lommerts was ook aanwezig en ging op de dekschuit staan om de kraanmachinisten in te seinen hoe en wat te doen. Maar de dekschuit was glad en jawel hij gleed zo het kanaal in. In café Deiman kreeg Lommerts een schoon kostuum van de uitbater te leen, wat het personeel de slappe lach bezorgde.

8 Oktober

Na rijp beraad met onder andere het Waterschap, kwam er toestemming om voor één dag een dam te storten.. Vrachtauto's met zand reden af en aan. Om drie uur 's middags begon men met het storten van het zand op de wal. Om zeven uur werd er met auto's en bulldozers begonnen om het zand in het kanaal te rijden en om kwart over tien 's avonds reed de dragline over de dam naar de overkant. Die groef in no time de dam er weer uit. Het was inmiddels twee uur in de nacht geworden.

Dé oplossing

Uiteindelijk kwam de oplossing voor het probleem in de vorm van een brug over het Tripscompagniesterkanaal. Wie hem wil zien kan er nog naar toe en zelfs overheen rijden: de brug is nog steeds in gebruik om bij de gaslocatie te komen.

MIJN SCHOOLFOTO

Met ingang van dit nummer starten wij met een nieuwe rubriek onder het motto: Mijn schoolfoto. De bedoeling is om in elke editie van Pluustergoud een schoolfoto af te drukken van één van de leden met namen (voor zover bekend). Ook schoolfoto's waarvan de meeste namen ontbreken zijn welkom en misschien is het mogelijk via reacties om de ontbrekende namen te achterhalen. Het gaat uiteraard om scholen (van kleuterschool tot voortgezet onderwijs) in de voormalige Gemeente Hoogezand-Sappemeer. Uw reacties op foto's en aanleveren van nieuwe foto's zijn welkom op ons redactieadres en via de mail (colofon Pluustergoud).

De eerste foto is afkomstig van Frits Kruse, het betreft de openbare lagere school van meester Nieboer te Hoogezand. Wij woonden aan de Beukemastraat in Hoogezand en ik ging gemiddeld vier keer per dag op klompen over het hooghoutje over het oude Winschoterdiep naar en van deze school gedurende de jaren 1936 tot en met 1942. Ik was een matige leerling maar ben nooit blijven zitten. Dit is een schoolfoto van 29 april 1939 van de eerste en tweede klas, 47 leerlingen, met juffrouw Douwes.

De mij nu nog bekende namen zijn:

Bovenste rij vlnr: n.b., Gerrit Olthof, Jan Weiting, Joop Geersinga, Hilbrand Huizing, Gerard de Wit, Harrie Nieuwold, Koos Koning, Frits Kruse, Lourens Hoevens

Tweede rij van boven vlnr: Ria Brand, een joods meisje (Cohen?), een schippers dochter, n.b., meisje Pieters, Noortje Nijhof, n.b., Jan Smid, Arend de Lange, n.b., Gerrit Uchtman

Derde rij van boven in het midden juffrouw Douwes en helemaal rechts Reinder de Lange, de rest onbekend..

Vierde rij van boven vlnr: Ineke Kroeze (uit Midlaren maar woonde bij de familie Koetse tijdens schooltijden), n.b., Gienie Zijlman, Karla Pietersen, Albertje Smallenbroek, n.b., Sieni Zuur, de rest onbekend.

VOORJAARSEXCURSIE 2019

In de “Toonenbus” van het Busmuseum, onder leiding van Janny Tulp – Wolthuis, met aan het stuurwiel Adriaan Rijkens, ging onze Voorjaarsexcursie dit keer naar Warffum en Breede.

In het Openluchtmuseum “Het Hoogeland” werd ons gezelschap ontvangen in het Spijslokaal. Na de koffie met overheerlijke Poffert met slagroom, volgde een inleiding door meester Reinders.

Reinders verhaalde over het ontstaan van het Openluchtmuseum. Na de inleiding ging een ieder op verkenning uit door het museum. Na Warffum ging het gezelschap naar Breede.

Hier werd een bezoek gebracht aan de éénbeukige zaalkerk. Te midden van de restauratie konden onze leden een kijkje nemen hoe de werkzaamheden vorderden. Kerkbuurman Gerard Wolthuis vertelde over de kerk, haar geschiedenis en de restauratie en het Van Oekelen orgel werd bespeeld door Hans Nomen.

Een fotografische terugblik op een zeer geslaagde excursie, gezien door de lens van Anjo Grimmuis.

TER PROMOTIE VAN DE ZWEMSPORT

Henk Luning

Rond 1930 werden er in de Stadsparkvijver in Groningen jaarlijks zwemdemonstraties en wedstrijden over 1500 meter gehouden. Het initiatief berustte bij de gemeentelijke commissie Lichamelijke Volksoepvoeding en werd uitgevoerd door de Zwemclub Groningen. Elk jaar werd de belangstelling groter en zo werd er massaal propaganda gemaakt voor een sport van welks nut nog steeds velen niet overtuigd waren. Mogelijk naar dit voorbeeld kwam men in Hoogezand ook op een idee. Om de zwemsport te promoten werd er op 22 augustus 1932 een prestatiezwemtocht georganiseerd vanuit de badinrichting van de Vereniging Voor Volksvermaken te Zuidlaren bij paviljoen Meerzicht over het Zuidlaardermeer en door de Hunze naar het zwembad Foxholstermeer. Organisatoren waren de Roei-, Zwem- en Zeilsportvereniging Het Foxholstermeer die zijn domicilie had in hotel Faber in Hoogezand en de Zwemclub Zuidlaardermeer te Zuidlaren. Nadrukkelijk werd vermeld dat presteren het hoofddoel was en niet het wedstrijdelement. Alleen met het berekenen van de afstand had men enige moeite. Volgens een eerste bericht zou die 11 km bedragen, maar later is er sprake van een afstand van 8,9 km.

Op de grote dag liet het weer zich ongunstig aanzien, maar tegen een uur of tien kwam er wind opzetten die de dreigende luchten verdreef. Tegen 1 uur verzamelden zich bij de badinrichting Foxhol een tiental deelnemers. Daaronder was de 17 jarige Jo Brandes die enkele dagen eerder om 3.15 uur bij het zwembad Foxhol te water was gegaan en om 7.12 uur 's avonds bij Meerzicht arriveerde. Zij is de enige van het tiental waarvan bekend is dat ze min of meer getraind was.

Twaalf deelnemers voor vertrek uit Zuidlaren

Bij het vertrek waren aanwezig de gemeentesecretaris G. Zwiers, dr. Casimir, M.J. Westerling en A. Klok als bestuurders van de badinrichting. Verder eigenaren van begeleidende boten en enige dames en heren die assistentie zouden verlenen gedurende de tocht. Veiligheid stond voorop, immers in 1930 was nog de 20 jarige E. Kremer uit Hoogezand in het Foxholster zwembad verdrongen. In een viertal motorboten, waarachter zeven roeiboten, werd om half twee de badinrichting naast het haventje van het Foxholstermeer verlaten dat integraal onderdeel uitmaakte van het meer. Met ander woorden: je kon vanuit het zwembad zo het meer opzwemmen.

De start in Zuidlaren

Om ongeveer kwart voor drie kwam men bij het zwembad van Zuidlaren aan. Daar werd het gezelschap welkom geheten door de burgemeester van Zuidlaren, G.W.J. baron van der Feltz, die zowel voorzitter was van het zwembad alsook van de Zuidlaarder VVV. Ook gaven zich van de Zuidlaarder club nog twee deelnemers op, maar zij overschatten zichzelf en zouden nooit in Foxhol arriveren.

Kort na de start (na 10 minuten) ligt het gezelschap nog dicht bijeen, maar na twee uur zwemmen waren er al vier personen, waaronder de twee Zuidlaarder deelnemers, wegens kramp uitgevallen

Verzorging onderweg, met name chocola en fruit

Jo Brandes aan de leiding

Dr. Casemir onderzocht de deelnemers en op zijn advies mocht een deelnemer niet de hele tocht afleggen. Nadat de Zuidlaarder VVV nog een verversing aanbood verlieten de 12 deelnemers, waaronder 2 vrouwen, de badinrichting. Door de hoge golfslag beloofde het een moeilijke tocht te worden.

Jo Brandes, dochter van de zwemmeester Foxholstermeer kwam als eerste aan nadat mej. G. Borcherts na 7 uur zwemmen een kilometer voor het einde wegens kramp achterop raakte. Onder een geestdriftige begroeting en in goede lichamelijke conditie kwamen acht zwemmers in de badinrichting Foxhol aan. Het waren:

Mej. Jo Brandes, Hoogezand	7.36
H. Klok, Hoogezand	7.54
J. Watermulder, Sappemeer	8.17
W.R. de Groot, Sappemeer	8.21
E. Broekema Borgweg	8.25
Mej. F. Rubingh, Hoogezand	8.30
G.B. Rubingh, Hoogezand	8.32
E. Bergman, Sappemeer	8.46

Links: F. Rubingh rechts Jo Brandes

Zij verdienden een medaille met inscriptie. Maar het meest bijzondere aan de tocht is mogelijk wel dat het geen traditie werd. Het bleef bij één tocht en de eeuwige roem voor de vrouw die alle mannen de baas was.

HANDELSMAN, SCHRIJVER EN DICHTER

(de tweede Koos Smedes) 1900-1988

Koos Smedes jr

Mijn vader was 19 jaar oud, toen hij de boekhandel van mijn opa verliet (al bleef hij af en toe helpen) om vertegenwoordiger te worden van de in 1917 opgerichte slecht functionerende kantoorboekenfabriek F.F. Beukema. In zijn uitgebreid archief, behorende bij zijn boek over het geslacht Smedes, vind ik deze mededeling, ik neem aan, bedoeld voor alle winkeliers in Hoogezand en verre omgeving:

“ M.!

Door de Kantoorboekenfabriek F.F. BEUKEMA te Hoogezand, aangesteld tot vertegenwoordiger voor HOOGEZAND EN SAPPEMEER, houd ik mij beleefd aanbevolen voor de levering van alle mogelijke Kantoorboeken.

GEWONE MODELLEN ZIJN STEEDS VOORRADIG; EXTRA MODELLEN WORDEN SPOEDIG GELEVERD.

Binnenkort hoop ik U persoonlijk te bezoeken en het zal mij zeer aangenaam zijn dan met Uwe gewaardeerde orders te mogen worden vereerd.”

Hooachtend

Uw.dw.dn.:

J.J.SMEDES.

Later vertelde hij mij, dat hij de eerste jaren zich rot had gewerkt: “ o.a. op de fiets door weer en wind en met een koffer vol monsters langs de winkels en dat niet alleen in Hoogezand en Sappemeer, maar ook veel en veel verder. Nou ja, ik nam natuurlijk ook vaak de bus of trein als dat kon. En zo kwam ik ook in de stad Groningen, in Veendam en ga zo maar door.” Aldus een toch wel trotse vader, die vele orders boekte en de zaak zo uit het slop haalde.

in 1921 werd hij procuratiehouder, in 1927 directeur. In 1965, op zijn 65-ste jaar, volgde de benoeming tot gedelegeerd commissaris en vervolgens werd hij nog eens adviseur en secretaris van de Raad van Commissarissen. Ook werd hij benoemd tot commissaris van Marko nv en Van den Mark nv in Veendam. Vader wist van geen ophouden.

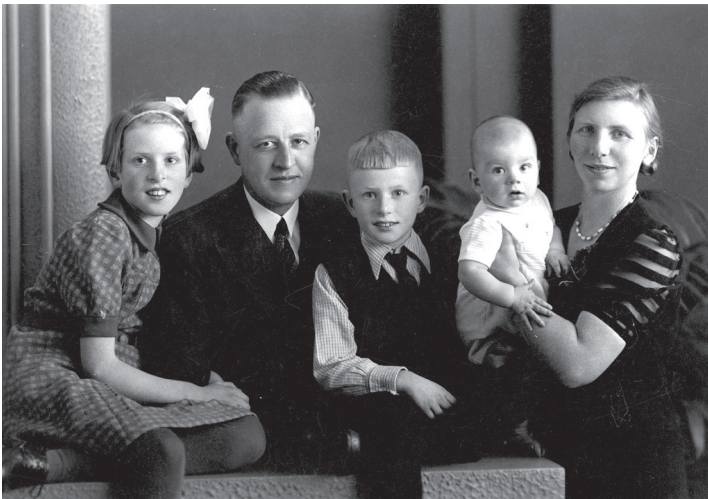
Daarnaast had hij tal van andere functies, zoals secretaris der Handelsverenigingen Hoogezand-Sappemeer (1926-1946); Lid der Kamer Van Koophandel en Fabrieken voor de Veenkoloniën en Oostelijk Groningen (1932-1972); Voorzitter van de Commissie Vestigingswet, zomede enige jaren lid van het bestuur van het vliegveld Eelde. Hij was tevens bestuurslid, penningmeester, secretaris van de Bedrijfsvereniging Noord-Nederland te Groningen voor de uitvoering van de ziekwet, 1931-1952. Ook fungeerde hij als secretaris van het provinciaal comité tot afschaffing van de stads- en andere tollén in de provincie Groningen (1928-1931). De meeste tollén werden toen afgeschaft. Onder meer die lastige, vlak voor Zuidlaren! Hij was ook secretaris van het plaatselijk comité, dat gedurende de hongerwinter van 1944-1945 ongeveer 800 kinderen per bus uit het westen van ons land naar Hoogezand haalde. Ze werden bij gezinnen in Hoogezand-Sappemeer ondergebracht.

De lijst houdt niet op: hij was ook secretaris-penningmeester van de Commissie Industrie Ontwikkeling in Hoogezand-Sappemeer (1953-1962 (en na de opheffing daarvan, hetzelfde bij de Vereniging Industriële Belangen:1963-1970). Ook was hij nog hoofdbestuurslid van het Nederlands Centrum van Directeuren en idem van de Nederlandse Bond van Boekbinderspatroons; adviseur en

lid van de Commissie Industrievestiging in Groningen; bestuurslid van de Commerciële Club en van de Stichting Hoger- en Economisch en Administratief Onderwijs.

Ik heb dit letterlijk uit zijn boek over het geslacht Smedes overgenomen: direct van de bron. Waar haalde man de tijd vandaan? Pa heeft jaren aan dat boek over ons geslacht, dat teruggrijpt tot 1600 in Bourtange, gewerkt en schreef menig brief daarover. In zijn archief vond ik verder o.m. een brief van Johan Kiviets, de beroemde schrijver van Dik Trom, die hij advies vroeg en kreeg bij het schrijven van één van zijn vele boeken, in dit geval het jongensboek "Heintje Plezier", met illustraties van zijn goede vriend, de houtsnijder Nico Bulder. Ik ben in het bezit van een exemplaar, dat behalve (met gedrukte letters op een apart schrijven de woorden "Aan mijn ouders") ook een geschreven opdracht bevat: "aangeboden aan de weledelgeb. Heer Mr. F.F. Beukema door den schrijver K. Smedenborgh, Hoogezand 2 Mei 1931." Die naam Smedenborgh is een samenvat-

ting van de namen Smedes en Ter Borgh (het geslacht van zijn moeder, mijn oma). Mr. Beukema en zijn moeder in Haren ondersteunden vader ten alle tijde. Beukema's enige broer, die vlak bij ons in Hoogezand woonde - een in zich zelf gekeerd man, die altijd met het hoofd naar beneden liep en ons nooit groette - kon niet met vader opschieten, maar werd door broer en moeder overstemd. Pa schreef nog vele andere boeken (nogmaals, waar haalde de man de tijd vandaan) zoals het gedenkboek "Luchtig Bladerwerk in van 100 jaren middelbaar onderwijs in Hoogezand-Sappemeer 1868-1968, (ik heb het niet; wie helpt mij?), alsmede het boek "De Nieuwe- of Langakkerschans, geschiedenis van een vesting, grensdorp en zeehaven aan en van de Dollard (1975)." Dat is dus Nieuweschans. In zijn boek over het geslacht Smedes, vermeldt hij niet zijn, propvol met gegevens

staande boek Rond Veenborg en Veenhout, dat door de Librije in 1984 uitgegeven is en waaruit ik tal van gegevens heb geput voor mijn verhaal in het gedenkboek van de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer. Natuurlijk werden ook de hooghoutjes genoemd, waarvan er nog één staat over het Borgercompagnies-terdiep en een replica in Sappemeer. Ik noemde al even de houtsnijder Nico Bulder, wonende aan de Hoofdstraat 78 ter hoogte van de Sint Josephstichting aan de overkant en ook tekenleraar aan de HBS in Hoogezand. Ik heb o.a. een aan mijn vader opdragen houtsnede van een hooghoutje van hem hier thuis aan de muur hangen. Ik kreeg les van hem. Hij stotterde een beetje en werd daar soms mee gepest, wat mij erg irriteerde. Hij was immers vaders vriend en ik heb hem, aan de hand van pa, vaak in zijn grote huis, waar hij alleen woonde, bezocht. Hij zou later uitgroeien tot Nederlandse beroemdste houtsnijder, waarbij in spiegelschrift wordt getekend of beter gesneden in hout dat dan wordt afgedrukt en genummerd. Daarna werd het stuk hout vernietigd. Hoe minder exemplaren er zijn, hoe waardevoller de genummerde afdruk. Dat geldt ook voor etsen etc. Hij maakte ook het ex-libris van mijn vader dat luidt:

“Het felste wapen dat ik ken, is ‘t puntje van een gauwe pen“. Er is een boek van Nico Bulder over alle ex-libris, dat hij heeft gemaakt. Ik heb verscheidene van zijn houtsneden hier thuis, alle opgedragen aan mijn vader. Zijn waarschijnlijk grootste werk De Barmhartige Samaritaan (maar neef Wim Mulder noemt het “De tovenaer met de burijn”) hing bij vader tot zijn dood en kwam tenslotte na de dood van

zijn tweede vrouw Ina van Heiningen, even in mijn bezit, omdat ik als (geldelijk) erfgenaam het voor een vriendenprijs kon kopen. Ik heb het voor datzelfde bedrag doorverkocht aan mijn neef Wim Mulder, die tot die tijd een korte nagetekende versie ervan aan de muur had hangen. Aan Wim Mulder, die mijn

vader zeer bewonderde, heeft Hoogezand-Sappemeer, dank zij een groot aantal geldelijke schenkingen, veel te danken Wim was een vermogend man, rijk geworden in de akkerbouw. Hij liet een praalgraf voor zijn familie bouwen op het Oude Kerkhof, waarin ook zijn as is bijgezet.

Vader was een energiek, charmant mens. Een perfect handelsman, schrijver en dichter. Hij stierf op 11 september 1988 in Haren. Hij liet tenslotte het leven, door een hartstilstand. "Hij was totaal versleten" zei mij de dokter: " (ja, dank je de koekoek!) Zijn tweede vrouw Ina belde mij op en zei: "Ik moet je iets vervelends vertellen." Hij werd (zeer zeker tegen zijn wil) gecremeerd en - dat weet ik van wijlen mijn neef Wim Mulder - zijn as is uitgestrooid op een stukje gras bij een bosje (ik heb de plek gezien) in Haren. Op Het Oude Kerkhof in Hoogezand-Sappemeer, niet ver van het praalgraf van Wim Mulder en schuin tegenover dat van opa en oma Smedes, zal ik worden begraven. Op de steen komen, als gezegd in het verhaal over mijzelf, de namen te staan van mij en, als herinnering, die van mijn vader. Twee schrijvers en dichters tesaam tot na de dood. Op het aanpalend Stille Hof, ligt mijn lieve moeder Rika Mulder, die op 52 jarige leeftijd stierf aan leukemie: ik was toen in Indonesië als medewerker bij de import- en exportfirma Jacobson Van den Berg. Mijn vader berichtte mij het droeve nieuws per telefoon. Hij vertelde mij dat hij nog contact had gehad, met iemand van een Sekte, waar ook mensen met paragnostische gaven (?) aan werken (Christian Science), die er voor zou hebben gezorgd dat moeder niet meer heeft geleden. Voor wat die belofte waard moge zijn. Vaders drie kinderen kregen allen een boek over de Christian Science.

Moeder was een zachte lieve vrouw. die niet op kon tegen de kracht van vader en oma Smedes, maar er het beste van maakte. Ik geloof niet dat het huwelijk het beste van de wereld was. Verre van dat. Moeder kookte (net zoals mijn lieve vrouw Erika) als een professional en de leveranciers, zoals de bakker, de slager, de melkboer en wie dan ook, waren altijd welkom in de woonkeuken, tot ongenoegen van mijn vader, die toch wel van stand hield. Hij was er ook fel op tegen, dat ik vriendschap sloot met een jongen uit arbeiderskringen en van de weeromstuit ging ik daar juist extra vaak mee om. Ik had een haat-liefde verhouding met hem. Hij maakte voor mij een vlieger, die heel laag maar ver kon vliegen (we gingen er samen mee op pad); we speelden quatre-main, zoals de Kalif van Bagdad, op de piano; we speelden biljart in het café op de hoek en hij was beretrots op mij toen ik als officier uit het leger stapte. Tijdens mijn vierjarig verblijf in Indonesië, (kort na een niet lang durende studie economie aan de Universiteit in Groningen, waar pa mij van af praatte) schreven wij elkaar elke week een lange brief. Er was dus zeker veel liefde en betrokkenheid, die hij ook aan zijn personeel toonde. Eenmaal mocht ik meedoen aan een gezamenlijke tocht van alle Atlanta-medewerkers in de fabriek en op het kantoor aan een schaatstocht over de kanalen, naar onder meer een restaurant- café in Midlaren en weer terug. Daarbij werd gebruik gemaakt van lange stokken: aan elke stok klemden zich vijf of vier schaatsers vast en zo zwierven zij over de witte vlakten. Vader wist ook welke mensen hij koos voor het bedrijf, dat onder zijn leiding een grote vlucht nam. Zo benoemde hij de heer Pilkes als (technische) chef, die - naast de fabriek wonende (ik speelde vaak met zijn zoon Stef) - dagelijks toezicht hield in en op de fabriek. Vader zei altijd tegen mij: "een goed directeur kenmerkt zich door de keus van zijn personeel." Als chef toerisme van het toen nog zeer degelijk Algemeen Dagblad, was ik daar minder goed in. Ik heb niet zijn natuurlijk overwicht en kennelijk mensenkennis. Ik tuin er ook nu nog wel eens, vol goed vertrouwen, in. Ik heb op Atlanta, (waarschijnlijk deden mijn broer Wim en zuster Sieneke dat ook), boekbinden geleerd en ben het weer vergeten. Aan één van de snijmachines in de fabriek - ik herinner me dat nog als de dag van gisteren - stond een man met een klompvormige vuist, in plaats van een hand. Toen het mes eens naar beneden vloog om een pak papier door te klieven, trok hij, één keer in zijn

leven, een fractie van een seconde te laat een deel van zijn daardoor bruto afgesneden hand terug. Die verwerd tot een klomp, waarmee hij onverstoord bleef werken aan die verraderlijke snijmachine.

Vader was als al gezegd toch ook wel een man, die status en bekendheid bewonderde. In zijn Smedes-boek besteedt hij veel aandacht aan zijn Oom Harm Smedes, die als dirigent en componist een groot orkest van werkloze muzikanten in de oorlog dirigeerde en een tijdlang als directeur van AVRO's bekende d'Oprechte Amateur grote bekendheid genoot. Hij ontdekte onder meer Mieke Telkamp. Maar aan de twee ooms Hendrik en Wito ter Borgh in Kropswolde, de nog overgebleven nimmer getrouwde broers van zijn moeder, besteedde hij te weinig aandacht. Ze mochten dan wel kinderen zijn van een rijke herenboer: nu woonden zij in een kleine boerderij in Kropswolde en werden door familie geldelijk ondersteund. Dus: daar maakte vader weinig woorden aan vuil en dat keurde ik in hem af. Hij was ook redelijk muzikaal en een dichter van enig formaat. Hij maakte ook revues. Die werden onder meer in 1934 en 1935 uitgevoerd door het Mannenkoor "H-S" en de orkestvereniging Orpheus onder leiding van zijn vader en mijn opa Koos Smedes, alsmede jaren later een: "muzikaal jubileum ter gelegenheid van het 100 jarig bestaan van Het Provinciaal Groninger Rederijders Verbond 1867-1967." Ook maakte hij enkele revues, gespeeld door en bedoeld voor het personeel. Ik was erbij: in hotel Faber natuurlijk, waar ik zelf ook op het toneel stond in twee toneelstukken van de HBS in zowaar twee hoofdrollen.

Hotel Faber was vaak het middelpunt

van feesten. Onlangs ben ik er nog voor een jazzuitvoering geweest, tezamen met mijn goede vriend Harry Buurma, de kleinzoon van H.E. Buurma (1876-1950) en schrijver van teksten bij de muziek van mijn opa. Kleinzoon Harry Buurma en kleinzoon Koos Smedes zetten nu de vriendschap van deze mannen voort. Harry is een encyclopedie als het om namen en mensen uit Hoogezand gaat. Dank zij hem kreeg ik vele namen en gegevens die ik miste. En van natuurlijk archivaris Teade Smedes, aan wie ik zoveel te danken heb. Vader werd aan het eind van zijn directeurschap voorgedragen voor de ridderorde. Hij kreeg die niet, omdat hij (mind you!!) in 1933 zegge en schrijve drie dagen lid is geweest van de NSB, waarvan niemand toen al wist, wat die partij zou gaan doen onder Mussert. Maar goed: in plaats daarvan heeft hij een eremedaille ontvangen van de gemeente Hoogezand en daar was hij ook heel blij mee. Ik zag hem er mee thuis komen.(de gemeente heeft hierover niets in het archief). Pa maakte ook menig gedicht. Vaak ook sonnetten. Ik sluit dit verhaal over hem af, met zijn sonnet over het Groninger Laand dat hem zo dierbaar was:

De Landbouw

*Zie, zwarte voren, scherpe strakke stroken,
Gesneen wijd landbouw in 'hartebloed..
En sterk gespierde handen, uitgestoken
tot zaaien! 'Woelt en wroet met rappe spoed.'"*

*Een golvend groene zee uit d'aard gebroken,
Vanuit de hoogt' door merelzang begroet.
Met scherpe schoff'len onkruid weggestoken....
De zon glanst...de regen ruist.."t is goed!*

*Nu...beidt U tijd. De messen glanzen, glijden
door 't gulden geel arenveld.
De karre kraakt....een herfstgeluid van scheiden...*

*De dorsmachine raast met ruw geweld.
De eerste korrels graan. de lang verbeide...
De oogst is daar! De ploeg in 't stoppelveld.*

Vader overleed op 11 september 1988 in Haren. Bij de begrafenis verscheen op het laatste ogenblik ook iemand van Atlanta, die niet het woord voerde. Vader was al, denk ik, een beetje vergeten. De tijd slijt.

MUZIEKBAND ELLEN EN THE MOODMAKERS, 1961-1997

Interview met Jan de Vries en Ellen de Vries-Döling

Johan Steenhuizen

Jan de Vries en Ellen de Vries-Döling wonen tegenwoordig in Hoogezand in een ruime appartement op de vijfde etage van De Ruyterflat, met een mooi uitzicht op de Hoofdstraat en het oosten met in de verte de windmolens bij Delfzijl. Jan was muzikant en muziekleraar en Ellen zangeres. Zij zijn de oprichters van de destijds zeer populaire band Ellen en The Moodmakers, een van de huisorkesten van Tivoli in Siddeburen. Als ik binnen kom zie ik allerlei muziekinstrumenten staan en veel foto's aan de muur hangen van hun dans- en stemmingsorkest. Oorspronkelijk waren hun muziekoptredens een regionale aangelegenheid, maar een tiental jaren lang genoten ze in het hele land een grote populariteit.

Muzikale gezinnen

Jan de Vries is geboren 11 april 1934 te Zuidbroek (Westeind). Zijn ouders, Hendrik de Vries en moeder Berendina Gerharda Plagge, hadden een café in Uiterburen. Zijn vader was een verdienstelijk violist en accordeonist. Jan is op zijn zesde jaar begonnen met muziekspeken. Hij moest op school een jaar overlopen en in dat jaar, het was in de Tweede Wereldoorlog, kreeg hij extra pianolessen, klassieke werken wel te verstaan, van meneer B.J. Bogaerts, 1 muziekleraar in Hoogezand. Aan het eind van de oorlog was er vrijwel geen brandstof meer. Meneer Bogaerts had net genoeg brandstof om zijn woonkamer nog op een behaaglijke temperatuur te houden. Om de studeerkamer waar Jan les had ook te kunnen verwarmen, werd door de leerlingen brandstof meegenomen. Iedere leerling kwam met twee tassen, één tas met de muziekpapieren en één tas waarin een turf. Jan bezocht daarna het conservatorium in Groningen. In 1954 ging hij in militaire dienst. Daarna werd hij vertegenwoordiger. Jan had inmiddels een Middenstandsdiploma behaald en had ook een vergunning om rookwaren te verkopen. Hij werkte vervolgens enkele jaren bij zijn ouders in de winkel te Zuidbroek en daarna bij AH in Haren. Later was hij volledig werkzaam in de muziek.

Ellechiena (Ellen) Döling is geboren op 25 juli 1941 te Schildwolde. Haar ouders waren Jantje Doornbos en Hendrik Döling, van beroep groentekweker, later bouwvakker. De grootouders van Ellen van moederszijde, Gerrit Doornbos en Jantje Tammeling, kochten het armenhuis aan de Schildwolderdijk in Schildwolde en woonden daar vervolgens. Toen Ellen drie jaar was, verhuisde het gezin naar Zuidbroek, vervolgens naar Noordbroek en daarna weer terug naar Zuidbroek. Haar ouders traden na de oorlog op als duo De Jantjes, een stemmingsor-

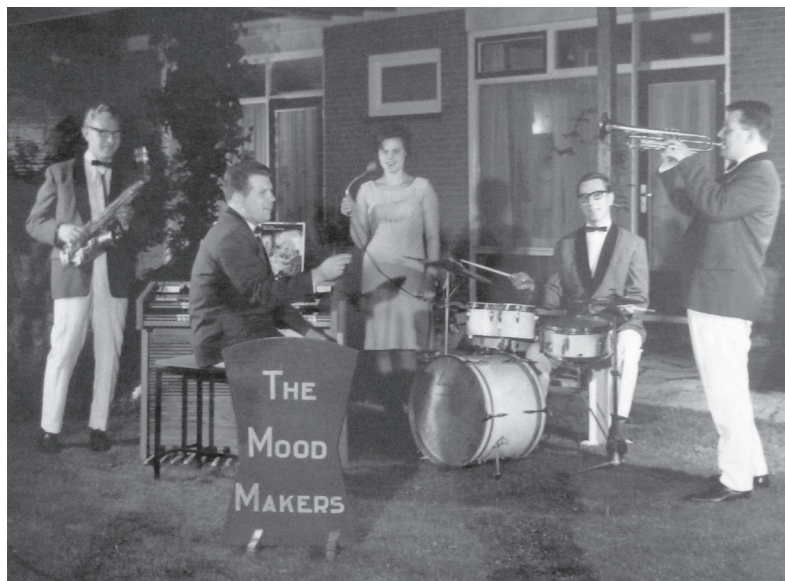

Hendrik de Vries op viool in zijn cafe in Uiterburen 1985

Ouders van Ellen als duo De Jantjes 1955

kest. Op de zaterdagavond en de zondagmiddag en tijdens de Schildweek speelden zij onder andere in het café van Hendrik en Grietje Puister op Steendam. Ellen hield van kinds af aan al van zang en mocht op de lagere school in Noordbroek van het hoofd der school, meester G.D.J. Bloemhoff, 2 voor de klas zingen. Na de lagere school bezocht Ellen een paar jaar de Mulo. Vervolgens kreeg ze zangles bij mevrouw D. Rubingh-Jansen thuis, aan het Beneden Westerdiep in Veendam. De ouders van Jan en Ellen waren trots op hun kinderen dat ook zij muzikanten waren.

1962 mvnr. Willem Huisman uit Wagenborgen op saxofoon en accordeon, Jan de Vries accordeon, orgel en piano, Ellen de Vries Doling zang en later basgitaar, Dirk Nijborg drums en Adam Edens trompet en zang.

Ellen en The Moodmakers begin jaren 70 vlnr. boven Willem Huisman, Ellen en Jan de Vries, onder Jack Mulder en Johan Broekema

Beginjaren

Ellen en Jan hebben beiden hun jeugd doorgebracht in Zuidbroek. In Zuidbroek, met name in Uiterburen, liggen de roots van veel artiesten: Imca Marina, Henk Puister, Eppo Klat en Johan Raspe. Jan speelde eerst van 1950 tot 1960 als muzikant bij het revue- en cabaretgezelschap de Wyjoka's met als leider de bekende moppentapper Gerard Jonker³ uit Zuidbroek. Dit gezelschap zorgde voor een gezellige amusementsavond met zang en sketches. In 1961 startten Jan en Ellen met hun gezamenlijke optreden in hun eigen orkest. Zij trouwden in 1963. In dat jaar speelden zij voor het eerst in Tivoli. De eerste twee jaar heette hun dans- en begeleidingsorkest The Moodmakers, daarna Ellen en The Moodmakers. In deze formatie hebben Jan en Ellen de Vries 35 jaar gemusiceerd, met wisselende orkestleden. Veel orkestleden hadden

een baan in het onderwijs, zoals Johan Broekema,4 leraar keramiek en Reint Klok, later directeur van het Kunstencentrum (de vroegere Snieschoule) in Groningen. Reint Klok zei op een gegeven moment: We moeten flitsender optreden. Toen we het liedje “Midnight in Moskou” gingen zingen, zijn we opgekomen in onze winterjassen, vertelt Jan. Met onze capuchons op, vult Ellen aan.

Dans-, begeleidings- en stemmingsorkest

In het weekend trad het orkest op in de omgeving. Aanvankelijk gebeurde dat op de zaterdagavond van 19.00 tot 1.00-2.00 uur en op de zondagmiddag van 15.00 tot 18.00 uur en de zondagavond van 19.00 tot 23.00 uur. Later, na de autoloze zondagen in 1973, verviel de zondag en werd op vrijdagavond gespeeld. Jan en Ellen hadden ontheffing aangevraagd om op autoloze zondagen te mogen rijden.

In Tivoli eind jaren 60: Anton Bezema Drums en zang, Klaas van der Meer trompet, Willem Huisman saxofoon en accordeon, Ellende Vries Doling zang en basgitaar en Jan de Vries accordeon, orgel en piano

Op maar liefst 44 verschillende adressen, meestal cafés, hotels, dancings en schouwburgen in Groningen en in Drenthe hebben Jan en Ellen als dans- en stemmingsorkest gespeeld. Zij traden ook op bij bekende dansscholen: Lesterhuis en Bus in Groningen, Heuving in Hoogezand, Van der Laan in Delfzijl en Zinckhaan uit Groningen bij café De Witte Linden in Siddeburen op tussen- en eindbals. Bij café Staalstra in Harkstede speelden we

in de bovenzaal. Jan vertelt: Toen was de Raspa een hit. Dit is een dans uit Mexico in zesachtste maat. Dame en heer staan recht tegenover elkaar en houden elkaars handen laag vast. Doordat ze allebei dezelfde pasjes dansten, begonnen de lampen boven het biljart in de zaal eronder te slingeren. Dat vond Staalstra niet leuk. Ook op bedrijfs- en personeelsfeesten trad Ellen en The Moodmakers op (Afbeelding 5). Jan: Voor de personeelsvereniging van de karton- en papierfabriek Okto in Winschoten speelden we twee keer per jaar, één keer voor de dag- en één keer voor de nachtploeg. Toen de fabriek in 1980 failliet was, speelden we vier keer want de personeelskas moest worden opgemaakt. Jan en Ellen keken altijd wat voor publiek er in de zaal aanwezig was, daar pasten zij hun repertoire op aan. Tijdens een receptie speelden ze alleen instrumentaal.

Ellen: We waren ook een begeleidingsorkest voor zangers en muzikanten. Namen van onder anderen Nico Haak, Frank en Mirella, Vader Abraham, gebroeders Brouwer, Henk Wijngaard, Conny Vink, Johnny Hoes, Zangeres zonder naam, maar ook Corry Konings, Saskia en Serge, Ciska Peters, Anneke Grönloh, Dennie Christian, André Hazes, Alexander Curly en Mieke prijken op de lijst van bekende artiesten en natuurlijk ook Imca Marina. Als Imca Marina optrad kwam haar moeder

Ellen met Peter Alexander Por

vaak mee. Zo vroeg ze een keer aan Imca: Ga je Lolita ook zingen? Ach moeke, zei Imca, dat is zo'n old laid, ik word zenuwachtig van. Haar moeder zei: Den nait, ik zong het vrouger ook veul beter den doe. Jan de Vries: Imca kan goed zingen. Op een gegeven moment moesten we Imca begeleiden met een lied, maar we hadden de muziek een halve toon te hoog op papier staan en geen zin meer in om dat vlak voor het optreden nog te veranderen. Tijdens het zingen dacht Imca: Ach Imca, doe most weer zangles nemen. Maar aan het eind had ze het door dat wij een halve toon te hoog zaten met de begeleiding. Ellen vult aan: De zaal merkt er niets van maar het is alleen wat moeilijker te zingen. Jan: We hebben één keer geweigerd om te begeleiden. Dat was met Freddy Breck. Wij hadden een afspraak gemaakt met zijn Belgische manager over het aantal liedjes en ons daarop voorbereid. Toen moesten we voor zijn Duitse manager andere liedjes begeleiden. Die hadden we niet geoefend en we hebben de opdracht daarom geweigerd. In het begin waren de muziekop-tredens te combineren met andere werkzaamheden. Jan was daarnaast vanaf 1971 werkzaam aan het IVAK in Delfzijl. Vanaf 1973 was hij verbonden aan de muziekschool te Stadskanaal en als muzikale begeleider bij balletlessen. In 1983 zegde Jan de muziekschool in Stadskanaal op. Hij ging verder als leraar met het geven van muziekles aan eigen leerlingen bij hem thuis in zijn eigen studio.

Hoogtepunten bij Tivoli

De hoogtepunten bij Tivoli waren de dansavonden en de jaarlijkse winkelweek met veel Duitse orkesten. Ellen:

Bij Tivoli was het altijd gezellig. Sjoert had leuke ideeën. Hij en zijn vrouw Zwaantje waren bijzonder gastvrij.

Op een gegeven moment had Sjoert weer iets nieuws bedacht.

Directie en personeel van Tivoli met huisorkest The Rockets uit Delfzijl. Deze band bestond uit Bé Mossel drums, Menno van der Meulen accordeon, Jan Haaijer elektronisch orgel, trompet en zang, Pete Smit gitaar en zang en Geert Moesker trompet, basgitaar en zang, eind jaren zestig.

TIVOLI SIDDEBUREN

ZONDAG-
AVOND
7 november
20.00 uur:

ORKEST????

Onze zeer bekende en charmante zangeres vertelt U dit liever zelf en zingt daarbij ook enkele selecties uit haar nieuwste langspeelplaat. Alleen voor U.

Bel daarom zondag 7 november van 10 uur 's morgens tot 9 uur 's avonds met ons nieuwste grapje, de Tivolifoon

telefoon 05983-297

Boven de glazen dansvloer hing een rond podium waarop ik diende te gaan staan. Het podium waarop ik stond te zingen, draaide vervolgens langzaam een paar meter omhoog. Best eng. Doorgaans kwamen er zo'n 250 gasten op een avond. Ellen en The Moodmakers was een van de huisorkesten van Tivoli. Andere bands uit de omgeving die vaak bij Tivoli speelden, waren The Rockets uit Delfzijl en Bé Kuipers en The Flying Stars uit Noordbroek.

De Tivolifoon en nieuw betalingssysteem. Ellen: Op een gegeven moment had Sjoert Por weer iets bijzonders bedacht. In de krant stond een telefoonnummer waar je naar toe kon bellen en dan kon je horen welk orkest dat weekend optrad in Tivoli. Je kreeg dan op een cassettebandje te horen dat bijvoorbeeld ik aan het zingen was of iemand anders. Sjoert bedacht ook een nieuw systeem om consumpties af te rekenen. De bezoekers keken aanvankelijk vreemd op dat de consumpties al vooraf in rekening werden gebracht. Je kocht namelijk zogenaamde papieren handjes. Deze kocht je bij aanvang van de avond in een boekje van tien stuks en hiermee kon je je genoten consumpties betalen.

Duizend muzieknnummers

Er is een groot verschil in de optredens van nu en vijftig jaar geleden. Vroeger werd hoofdzakelijk piano- of vioolmuziek gespeeld. Iedere plaatselijke caféhouder had wel een piano in de zaal staan. Toen had je nog veel uitvoeringen van rederijerskamers. Vrijwel iedereen kwam naar zo'n avond op de fiets. Ook de musici kwamen met hun viool en later ook met de accordeon op de fiets. Ze hoefden voor de voorstelling vrijwel niets op te bouwen.

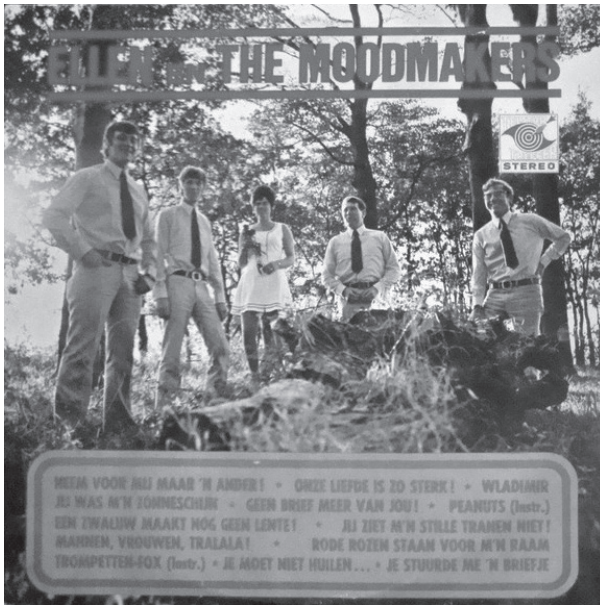
De accordeon en de gitaar waren aanvankelijk geen volwaardige instrumenten, maar zijn later door de rijksoverheid erkend. Vanaf dat moment werden ze ook op de conservatoria bespeeld.

Omstreeks 1965 kwam het elektronisch orgel en daarna het keyboard, tegenwoordig uitgerust met muziekbanden. Jan: Voor het in gereedheid brengen van de instrumenten hadden we anderhalf uur nodig en na afloop van de voorstelling voor het opruimen weer anderhalf uur.

Ellen: We hadden meer dan duizend muzieknnummers die we konden spelen. Ieder orkestlid had zijn eigen metalen kistje met muziekpapieren. Alle muzieknnummers waren uniek genummerd. Op een onopvallende plek stond een leitje waarop Jan de volgorde van de te spelen nummers had geschreven. Alle orkestleden konden zo de volgorde van de te spelen nummers goed zien. Jan hoefde zo niet voor ieder orkestlid steeds opnieuw de muziekstukken te verzorgen.

Muziekopnames en fanclub

De eerste van de totaal elf singels die Ellen en Jan hebben gemaakt, is uitgebracht in 1970: Rode rozen. De eerste langspeelplaat werd op 30 oktober 1971 door Ard Schenk, in het bijzijn van Kees Verkerk en Jan Bols, uitgereikt in hotel Beijering in Vlagtwedde. Deze LP Ellen en The Moodmakers is opgenomen bij Johnny Hoes in Weert. De foto's die zijn afgebeeld op de hoes zijn in het Slochterbos genomen. Er zijn in totaal drie LP's verschenen en één CD. Jan heeft zelf alle arrangementen hiervoor geschreven. In Studio Spitsbergen in Zuidbroek werden de opnames gemaakt

De hoes van de eerste LP van Ellen en The Moodmakers.
Foto genomen in het Slochterbos. 1971

Afsluiten contract en voorbereiding

Jan: Vroeger werd er alleen een mondelinge afspraak gemaakt tussen de muzikant en de eigenaar van de zaal waar we optraden. Aan het eind van de avond werd dan contant uitbetaald. Later werd doorgaans ruimt een jaar van tevoren een schriftelijk contract opgemaakt. Hierin stond onder andere de aanvangstijd en eindtijd, de gage, netto of bruto. Jan vertelt: We namen ook een bedrag op in het contract zodat per medewerker één consumptie per uur kon worden verteerd. De contracten werden aanvankelijk opgemaakt door arbeidsbureaus, later door theaterbureaus. Ellen: Op de donderdagmiddag bereidden we ons voor op het repertoire dat het komende weekend zou worden gespeeld. er werd altijd veel aandacht besteed aan de kostuums. Ellen: De kleding tijdens een optreden, liet ik door een naaister maken.

Terugblik

Ellen: Wij bleven zo als we waren begonnen en veranderden, ondanks de invloed van de beatmuziek met hun gitaren, niet van instrumenten. Wij hadden hiervan geen schade, we speelden een eigen genre muziek. Wij speelden liedjes van de Top 40 en hadden geen gitaren. Ik zong Nederlandse, Engelse en Duitse liedjes en enkele Groningse liedjes. Samen met het North Star Kwartet zong ik het lied Veurbie. Een topnummer was Mexico van Willy Schobben. De muziek is in de loop der tijd veranderd en de smaak ook. De muziek waar onze ouders naar luisterden, was ook anders dan onze muziek. Dat zal ook wel zo blijven, zegt Ellen. Onze ouders hadden commentaar op de accordeon. De liedjes van tegenwoordig vind ik wel mooi, maar er is geen mooie melodie bij. Op doktersadvies zijn Ellen en Jan in mei 1997 gestopt met hun optredens. Beiden hadden hartklachten. Ellen vertelt niet zonder enige emotie in haar stem: Er was nog werk genoeg, vooral op het gebied van de volksmuziek, maar wij hebben alle spullen van de ene op de andere dag verkocht. Dat was wel even wennen. We kunnen terugkijken op een rijk muzikaal leven. Het was niet altijd gemakkelijk, maar de muziek heeft ons veel gebracht. En Tivoli heeft een warm plekje in ons hart.

van de achtergrondmuziek. Jan en Ellen zagen de hoofdartiest niet eens, de opnamen werden apart opgenomen. Er was een fanclub van Ellen en The Moodmakers met zo'n 600 leden. Dat was een groep enthousiaste mensen die de bandleden en hun optredens nauwgezet volgden. Ze maakten ook wel wat reclame voor Ellen and The Moodmakers. Arend Elema, landbouwer in het Siddebuursterveen, was hiervan penningmeester. Ellen: We gingen met de leden van de fanclub jaarlijks met twee volle bussen naar het carnaval in het zuiden van het land. We speelden onder andere in Oss, 's-Heerenberg en Oirschot. Nog ieder jaar krijgen we na de carnavalstijd een klein bedrag aan royalties uitbetaald.

RIEKS DIGGEL (vervolg)

Henk Bodewes

Het raadsel, dat ik meldde in Pluustergoud nr. 47 is dan toch nog opgelost. Daan Hulsebos kreeg een telefoontje van Ellen Suurmeijer. Zij is een dochter van Johan Suurmeijer (1912-1973) en Lida Niehuis (1914-1992) en is geboren op 17 juli 1949 te Groningen.

Zij heeft mij telefonisch gemeld, dat haar moeder ook op het meisjesinternaat te Munsterscheveld heeft gezeten en daar dus kennis maakte met Dien Haverkort.

Haar zwager was Georg Suurmeijer en haar schoonzus van Annie Huizing, die goede vrienden waren van mijn oom Jan Bodewes, hebben Dien aan hem voorgesteld en op 4 november 1966 trouwde Dien met mijn oom Jan Bodewes (1904-1983)

Dus was de kostschool in Munsterscheveld dan toch de verbindende factor.

BIJNAMEN VAN DIVERSE FAMILIELEDEN BODEWES

Henk Bodewes

In een Pluustergoud 46 heb ik de geschiedenis rondom mijn Opa Rieks en het ontstaan van zijn bijnaam (Rieks Diggel) verteld. In vroegere tijden werden personen vaak aangeduid met hun beroep of een bijnaam. Onderstaand enkele familieleden, aangeduid met hun bijnaam, waaronder ze algemeen bekend waren.

Rieks Diggel

Henderikus Hilbrandus (Rieks) Bodewes.

Geboren 14 januari 1859 te Martenshoek en overleden 27 januari 1948 te Martenshoek

Woonde Verlengde Hoofdstraat 94, later Sluiskade 31 te Martenshoek.

Zie ook Pluustergoud 46.

Rieks Diggel

Hilbrand Poep

Hilbrandus Hinderikus (Hilbrand) Bodewes.

Geboren 25 augustus 1908 te Martenshoek en overleden op 8 november 1993 te Veendam.

Had een groothandel in tabak en suikerwaren Verlengde Hoofdstraat 88 te Martenshoek.

Zijn bijnaam kreeg hij van zijn jongste broer Jaap, die als kind de voornaam Hilbrand niet goed kon uitspreken en daarom iets van broer brabbelde, wat uiteindelijk "poep" werd en natuurlijk direct door de overige familieleden werd overgenomen.

Na zijn overlijden kreeg zijn oudste zoon Henk als opvolger ook deze bijnaam.

Hilbrand Poep

Herman Gloepie

Harmannus Josephus (Herman) Bodewes.

Geboren 1900 en overleden 1968.

Woonde Verlengde Hoofdstraat 71 te Martenshoek.

Had naast woonwinkel "De Concurrent" een fiets/auto reparatiebedrijf en kreeg vanwege zijn nieuwsgierigheid de bijnaam "Gloepie".

Herman Seef

Harmannus Jacobus (Herman) Bodewes.

Geboren 1904 en overleden 1992.

Woonde als schilder Werfkade 50 te Martenshoek, maar verhuisde in 1947 naar de Verlengde Hoofdstraat 89 te Martenshoek. Daar begon hij een winkel in sigaren en sigaretten.

Zijn bijnaam had hij te danken aan zijn vader, die Jozephus Harmanus heette en diens voornaam werd verbastert van Jozef naar Seef.

Jan Lampie/Jan Radio

Johannes Rudolphus (Jan) Bodewes.

Geboren 12 mei 1904 te Martenshoek en overleden 2 december 1983 te Groningen.

Had een radio zaak Verlengde Hoofdstraat nr. 86 te Martenshoek.

Jaap de Kandelaar

Jacobus Hinderikus (Jaap) Bodewes.

Geboren 11 september 1914 te Martenshoek en overleden 18 januari 2011 te Apeldoorn.

Had een winkel in glas, porselein en aardewerk Hoofdstraat 66 te Hoogezand, onder de naam "De Kandelaar".

De Ankerkoning

Georgius Harmannus Marie (Georg) Bodewes.

Geboren 31 januari 1906 te Martenshoek en overleden 6 september 1974 te Schiermonnikoog. Nam het dekzeilbedrijf van zijn vader aan de Meint Veningastraat over en wijzigde dit in 1924 in een bedrijf voor dekzeilen, scheepstuigerij en ankers.

De ankers lagen op de kade van het Winschoterdiep. Hiervoor had hij een eeuwigdurend erfpacht afgesloten.

Toen eind 1980 besloten werd om het kanaal te dempen, weigerde hij de ankers te verwijderen en bleven deze midden op straat liggen tot eind 1975, toen de gemeente eindelijk overging tot betaling van een flinke schadevergoeding.

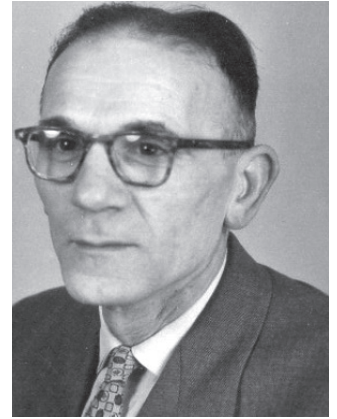
Dikke Jos

Josephus Johannes (Joost) Bodewes.

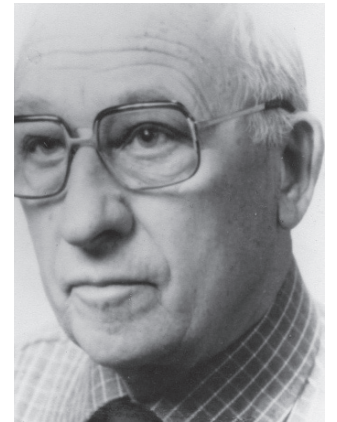
Geboren 20 september 1898 te Martenshoek en overleden 13 maart 1973 te Groningen.

Nam in 1933 de textielwinkel aan de Meint Veningastraat 83 te Martenshoek over van zijn vader.

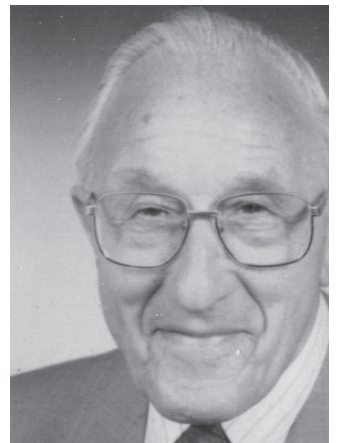
Vanwege zijn omvang noemde iedereen hem Dikke Jos.

Herman Seef

Jan Lampie/ Jan radio

Jaap de Kandelaar

ZELFDE PLAATS, ANDERE FOTO (36)

Hoogezand - Verlengde Zuiderstraat, omstreeks 1875

Op de pentekening van Nico Bulder zien we het Winschoterdiep in oostelijke richting met rechts de Verlengde Zuiderstraat (voorheen Wijk D) en op de achtergrond de houten versie van het Kalkwijkster hooghout, later is dit vervangen door een metalen hooghout. Links op de tekening is de Hoofdstraat (voorheen Wijk B) gelegen. Het hekje geheel rechts op de voorgrond behoort bij de scheepswerf van de familie Kroeze. De iets verderop gelegen klapbrug ligt over de kolk naar de machinefabriek, annex scheepswerf, van Boon, Molema en De Cock. Het huis, op de rechterzijde van de tekening gedeeltelijk zichtbaar, en het huis met de beide schoorstenen behoorden beide toe aan Cornelis Jan de Cock. Na afbraak van het eerst vermelde pand is op deze locatie de boekenhandel "De Librije" gevestigd. Het huis met de beide schoorstenen was later eigendom van het installatie-bureau Groenewoud.

Pentekening: Nico Bulder (H-064)

Hoogezand - Hoofdstraat ter hoogte van de Van Slingelandtstraat, anno 2017

Na demping van het Winschoterdiep (1970) worden zowel de noord- als de zuidzijde van het kanaal aangeduid met Hoofdstraat.

Na demping van de kolk naar Boon, Molema en De Cock (later Spaco) is op deze locatie de Van Slingelandtstraat, richting de Johan de Wittlaan, aangelegd.

Na afbraak van het pand van boekenhandel "De Librije" is op deze locatie het appartementencomplex "Bastion" verrezen.

In het witte pand was tot voor kort het installatiebedrijf Groenewoud gevestigd.

INSTALLATIEBUREAU EN VERLICHTINGSZAAK FELLINGER IN HOOGEZAND

Jacob Fellingner/Matty Vermeend-Stiekema

Jacobus Henderikus Fellingner, geboren op 19 november 1898 te Hoogezand en Geertruida Christina de Wit op 24 mei 1897 te Kiel-Windeweer, kwamen beiden uit een ondernemersgezin.

Job woonde aan de Hoofdstraat waar vroeger ongeveer Eekels was. Vader Johannes Harmannus Fellingner en moeder Gesina Ronde runden daar een grote slagerij en op het terrein er achter stallen met varkens. Het was een groot huis en ook hadden ze enkele marechaussees als kostgangers. In zijn jeugd heeft Job natuurlijk mee geholpen in de slagerij. 3 van zijn broers werden slager in Hoogezand en een in Groningen. Nu staat er na afbraak van het bedrijf Eekels het appartement “Eekelshof”.

Trui kwam uit een gezin met 3 dochters en 1 zoon. Ze woonden in Foxhol. De vader van Trui was machinist bij een fabriek. Thuis hadden ze een fietsenwinkeltje en oma heeft diverse mensen fietsen geleerd, waarbij zoals ze wel vertelde sommige klanten met hun fiets in een haag belanden. Broer Mans de Wit heeft jaren een garage aan de Kerkstraat, voorheen de Zwarte Weg, in Hoogezand gehad.

Opgevolgd door zijn 3 zoons en kleinzoon is garage de Wit nog steeds een begrip. Voor haar huwelijk was Trui werkzaam in de manufacturezaak Hensen in Martenshoek, nu modezaak Veerkamp. In die tijd was je als winkelmeisje intern. Niet meer voor te stellen in deze tijd, maar de winkels waren dan ook tot 's avonds 23.00 uur open.

Door de opkomst van de elektriciteit en radio was Job hierin geïnteresseerd geraakt en volgde een opleiding tot elektro monteur en later installateur. Hij gaf in die tijd ook les in radio techniek. De bankjes waarop de cursisten zaten hebben altijd op de zolder gelegen aan de Hoofdstraat. Aanvankelijk woonden ze aan de Meint Veningastraat, maar later verhuisden ze naar de Hoofdstraat in het pand waar later Bloemenhuis Luykx in gevestigd was.

Omstreeks 1930 kocht Job een pand voor ca 6000 gulden aan de Hoofdstraat 24(later 233 en 235) en bouwde het Herenhuis aan een kant om tot een winkel, waar Trui Fellinger - de Wit een winkel begon in huishoudelijke en kleine elektrische artikelen en lampen. Later verhuurde Job dit een tijd aan juwelier Holle. De westelijke kant was wat kleiner en daar maakte hij later ook een winkel van. Tot 1953 woonden ze hier. Holle verhuisde naar het pand waar later juwelier Swart in zou komen. De winkel verhuisde naar de oostkant en in de westkant vestigde zich schoenmaker Schomaker, met daarnaast Bakkerij Knol.

Na de oorlog groeide zijn zaak sterk door de vele woningbouw in Hoogezand Noord. Job liet een grote werkplaats en een kantoor in de enorme tuin achter de woning bouwen. Dochter Marietje was werkzaam op het kantoor en deelde op het einde van de week de loonzakjes uit. Op dat moment werkten ongeveer 20 monteurs in het bedrijf. Een aantal van hen is later zelf een bedrijf in Hoogezand en Sappemeer begonnen.

Het was een gemoedelijke tijd waarin iedereen elkaar kende en er onderling veel contact en gezelligheid was. Job Fellinginger was buiten zijn werk ook erg actief. Zo was hij vele jaren voorzitter van Veilig Verkeer in Hoogezand-Sappemeer, voorzitter van de middenstandsvereniging, voorzitter van kegelclub Ons Genoegen en voorzitter van een kaartclub voor middenstanders "De Handclub". Deze kaartclub bestaat nog steeds. Voor al dat werk voor de samenleving, zou een onderscheiding zeker op zijn plaats zijn geweest. Hij zou er erg trots op zijn geweest.

Dochter Anneke was verliefd geraakt op Eef van Ringh, elektro installateur uit Winschoten en na enige tijd werkte hij ook in de zaak. Dochter Gé was getrouwd met Jan Stiekema uit Kloosterburen, ook hij kwam na enige tijd het bedrijf. In 1964 opende Job een zaak aan de Kerkstraat met voornamelijk bruin en witgoed. Jan Stiekema werd bedrijfsleider.

Inmiddels kwam zoon Jacob en zijn vrouw Truus Fellinginger-Scholten ook in de zaak. Zus Lena Fellinginger stond regelmatig in de winkel en tot op hoge leeftijd moeder Trui. Het pand aan de

Hoofdstraat 233/235 werd verbouwd en Jacob ging daar een speciaalzaak in verlichting drijven. Vader Job had aanvankelijk zijn bedenkingen over alleen verlichting, tot hij hoorde dat Jacob lampen van 169 gulden verkocht wat hij trots op zijn wekelijkse kegelavond vertelde. In 1978 werd de schoenmakerij en de schoenenwinkel opgeheven en werd de winkel uitgebreid en tevens verkocht aan Jacob.

Job kocht het pand van Hoving twee huizen verderop en maakte er een kantoor van met er boven een woonhuis, waar dochter Anneke met Eef gingen wonen. Achter het pand werd een groot magazijn en een werkplaats gebouwd. De werkplaats achter Hoofdstraat 233/235 was te klein geworden. Het bedrijf van Ringh groeide en vestigde zich later in het veilinggebouw aan de

Middenstraat.

Ook Eef van Ringh en Jan Stiekema kochten hun afdelingen en bouwden hun zaken uit.

Jan Stiekema en Gé Stiekema- Fellingner hebben nog jaren aan de Kerkstraat hun winkel gehad. Wasmachines waren in die tijd zo nieuw dat Gé er bij de klant thuis een wasdemonstratie bij gaf. Ook de mogelijkheden van een keukenmachine werden thuis gedemonstreerd. En als 's avonds om 23.00 uur de televisie kapot ging, was een telefoontje genoeg om Jan in de auto te doen stappen. Uiteindelijk werd het bedrijf aan Scheer en Foppen verkocht.

Jacob en Truus hebben 35 jaar, tot het jaar 2000, de verlichtingszaak gehad en toen het pand verkocht aan Woningstichting Volksbelang. Het pand van Fellingner werd afgebroken evenals de naast gelegen panden van bakker Knol en drankenzaak Martin. Op de plaats kwam een groot appartementencomplex "Molenstate De Adelaar". Dit omdat op deze plek van 1810 tot 1867 oliemolen "de Adelaar" heeft gestaan. In de vloer van de kamer werden later nog balken gevonden van de molenwieken.

“HET LUIK GAAT DICHT

Een bijzonder initiatief van onze collega's uit één van onze voormalige buurgemeenten : de Stichting Archief Muntendam.

Het weer in de oude staat terugbrengen van een kelderruimte onder een bouwmarkt. Een ruimte, die tijdens de Tweede Wereldoorlog in gebruik was als onderduik. Uw secretaris sprak in Muntendam met het Stichtingsbestuur en de vrijwilligers. Vervolgens daalde Rozema -de camera mee- een korte ladder af naar een gangetje, dat toegang geeft tot een ruimte met een keukentje, een slaapstee en ... een toiletemmer. Een impressie in woord en in zwart/wit beeld :

De weg terug is afgesloten ... Onherroepelijk!"

Rijd je nu op een zonnige lentemorgen vanuit de Tussenklappen Muntendam binnen en sla je vóór het voormalige gemeentehuis van Menterwolde rechtsaf, dan kom je op de Nieuweweg. Deze weg leidt naar Tripscompagnie. Een rustige weg, met wat activiteit bij een aan het begin van deze straat gelegen bouwmarkt.

Hoe anders was het hier ten tijde van het begin van de Tweede Wereldoorlog : Elimelec Broekema, Marcus Broekema, Saartje Broekema, Rebekka Levitus, Jacob Schrijver, Efina Stoppelman, Jacob Schrijver jr., Filippus Valk, Izaak Valk en Roosje Valk, allen van joodse afkomst, waren hun leven in Muntendam toen niet zeker. Immers, de höhere SS- und Polizeiführer Hanns Albin Rauter liet in die dagen bekend maken, dat het dragen van een ‘jodenster’, een gele Davidster met het woord ‘Jood’ erin, voor Joden vanaf 3 mei 1942 verplicht was. De Joodse Raad zorgde voor de distributie van de gele sterren, waarvoor elk één textielpunt ingeleverd moest worden.

Rauter sprak in 1943 in Den Haag de top van de Nederlandse SS toe. Hij sprak hier over de verwijdering van de joden uit de Nederlandse samenleving. Einddoel : ‘Es soll in Europa kein Jude mehr übrig bleiben’. (Er zal in Europa geen jood meer overblijven.) Voor het aanbrengen van een ondergedoken Jood werd een premie van 4 gulden uitgelooft. Later liep deze premie op tot 40 gulden.

Drieënnegentig keer reed er een “jeudentraain” - zoals die trein hier genoemd werd- vanuit kamp Westerbork via het baanvak Waterhuizen – Hoogezand – Sappemeer - Zuidbroek naar Auschwitz, Sobibor, Theresienstadt en Bergen-Belsen. In september en oktober 1942 werden ook de meeste Joodse inwoners van Muntendam uit hun huis opgehaald. Eerst de mannen, daarna ook de ouderen en de rest van de gezinnen. Ook kinderen gingen op transport. In de zomer van 1943 was geen van de afgevoerde Joden uit Muntendam meer in leven. Zij stierven allen onder erbarmelijke omstandigheden in de vernietigingskampen in Oost-Europa.

Behalve 2 joodse inwoners aan de Nieuweweg in Muntendam : Comprecht Eckstein en zijn vrouw Rosetta Schrijver. Eckstein was onderwijzer aan de toenmalige lagere school in Tripscompagnie.

Toen hij hoorde van de door Rauter afgekondigde maatregelen ging hij op zoek naar een onderduikadres. Dit adres werd gevonden bij de firma Kroeze, een aannemersbedrijf en bouwmaterialenhandel aan het begin van de Nieuwegeweg. Onder één van de kantoren werd een ruimte ingericht om plaats te bieden aan de onderwijzer en zijn vrouw. Tot aan de dag van de bevrijding van Muntendam, op 14 april 1945, dus gedurende ruim tweeëneenhalf jaar, verbleef het joodse echtpaar Eckstein in deze onderduikruimte. Een half jaar na de bevrijding stierf Eckstein.

Een uitstekende samenwerking tussen de Stichting Archief Muntendam, BMN Bouwmaterialen en de Dorpsraad Muntendam heeft ertoe geleid, dat deze ruimte aan de hand van oud fotomateriaal

weer in de oorspronkelijke staat is teruggebracht. Bezoekers krijgen een goed, maar vooral beklemmend beeld van hoe het geweest moet zijn om op deze wijze een oorlog te moeten overleven.

Info : www.stichtingarchiefmuntendam.nl/Bezoek alleen na afspraak.

Fotografie © Wim A.H. Rozema

EXIT VOORMALIG STATIONSKOFFIEHUIS

Café Bentum Kropswolde

Ging je de spoorweg over bij station Kropswolde of kwam je er als inzittende van de trein langs, dan ontkwam je blik niet aan een wit-grijs gebouw : het voormalige stationskoffiehuis, café Bentum. Sinds vorige maand behoort deze bouwval, met een lange historie, langs spoorlijn Staatslijn 162 B, Harlingen – Bad Nieuwe Schans, tot het verleden.

In 1873 stichtte Jan Staal op het land van zijn vader ten westen van de Grintweg en tegenover de treinhalte een herberg, het zogenaamde Stationskoffiehuis. Op 14 november 1894 kocht Johannes Pieters Reinders de herberg, toen voorzien van een vergunning voor verkoop van sterke drank. In 1895 breidde Reinders de herberg uit met een tweede lokaal, dat met schuifdeuren werd verbonden met het eerste lokaal. In 1907 liet hij aan de straatzijde een veranda bouwen. Jannes Reinders was naast caféhouder ook landbouwer van beroep. Op 23 november 1936 zijn Jannes Reinders en zijn vrouw door een personenauto aangereden, bestuurd door een inwoner uit Tripscompagnie. Het echtpaar is ten gevolge hiervan overleden. Jannes Reinders op 25 november, zijn vrouw twee dagen later. Het echtpaar overleed kinderloos. De erfenis van Jannes Reinders vererfde naar zijn vrouw en haar erfenis ging vervolgens naar haar familie.

Deze erfgenamen lieten op 30 december 1937 boeldag houden van : “7 melkkoeien, 1 vaarskalf, 1 mak werkpaard, 1 beste jachthond, 14 kippen, 1 hooivork, 2 wipkarren, 1 ploeg, 1 slee, 1 kruiwagen, diverse hooivorken, knuppels, paardentuig, zeis en haarspit, slootsnit, sloothoek, zakken, schoffels, schoppen, melkbussen, 10 spoorbiels, lange juffers, voor- en achterbinden, ladders, trappen, veevoederbakken, ponters, visfuiken, kippenhok, droge pulp, partij aardappelen, hooi, schaaftank met ijzeren schroef, slijpsteen, enz.. Verder inboedel als eiken linnenkast, mahonie linnenkast, stoelen, tafels, kachels, tapijten, lopers, matten, kookpot, tuinslang, linnenrekken, elektrische wasmachine, ledikant met matras, vaten, emmers, tobben, tuinstoelen en tafels, tuinbanken, potten en pannen en hetgeen meer zal worden gepresenteerd”.

Bij de openbare verkoop van het Stationskoffiehuis met veeschuur en land, werd de halfbroer van Jannes Reinders, Albert Topper, landbouwer te Harkstede, eigenaar. Hij was gehuwd met Anna Benthem, de zuster van Lammechien Benthem, en één van haar erfgenamen. Albert Topper liet een vee-stal bouwen en verpachtte alles aan Hendrik Mulder en nadien aan diens zoon Anneus Mulder. In 1955 werd alles toebedeeld aan zijn schoonzoon Hendrik Bentum, die er zich met zijn gezin vanuit Groningen ging vestigen. Na het overlijden van zijn echtgenote in 1989 heeft hij het café gesloten, met als reden dat hij niet meer van plan was om te investeren in een afzonderlijk damestoilet. Karl Friedrich Reitzema, directeur te Kropswolde, nam het pand over en gebruikte het als studenten-huisvesting. Dit voormalige Stationskoffiehuis is in 1995 tot gemeentelijk monument verklaard. Door verval is deze waardering echter in 2011 komen te vervallen. In 1957 en 1958 heeft op het erf ten zuiden van de woning een woonwagen gestaan.

Bron : “Kropswolde - Wolfsbarge, ruim twee eeuwen geschiedenis van de huizen en hun bewoners”.

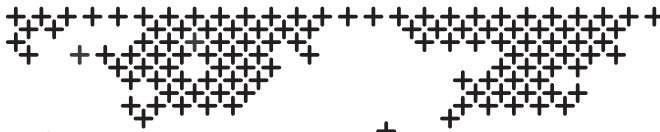
Ons **drukwerk** werkt in uw voordeel

Drukwerk moet er verzorgd en professioneel uitzien, want het bepaalt in belangrijke mate hoe uw bedrijf, instelling of organisatie naar buiten toe overkomt. Of het nu gaat om visitekaartjes, briefpapier, enveloppen, mappen, brochures, speciaal promotiemateriaal of een van A tot Z verzorgde mailing. We kunnen het drukwerk ook voor u bezorgen. Het is bij ons in goede handen. En ook uw privé familiedrukwerk verzorgen wij tot in de puntjes.

Mr. A.J. Romijnweg 17
(ingang van Olmstraat)
9672 AH Winschoten

E drukenprint@afeer.nl
T (0597) 453 521
M (06) 21 84 75 89

Afeer
Werk van waarde

www.afeerdrukenprint.nl / T (0597) 453 521

Hotel Restaurant Faber

Meint Veningastraat 123

9601 KE Hoogezand

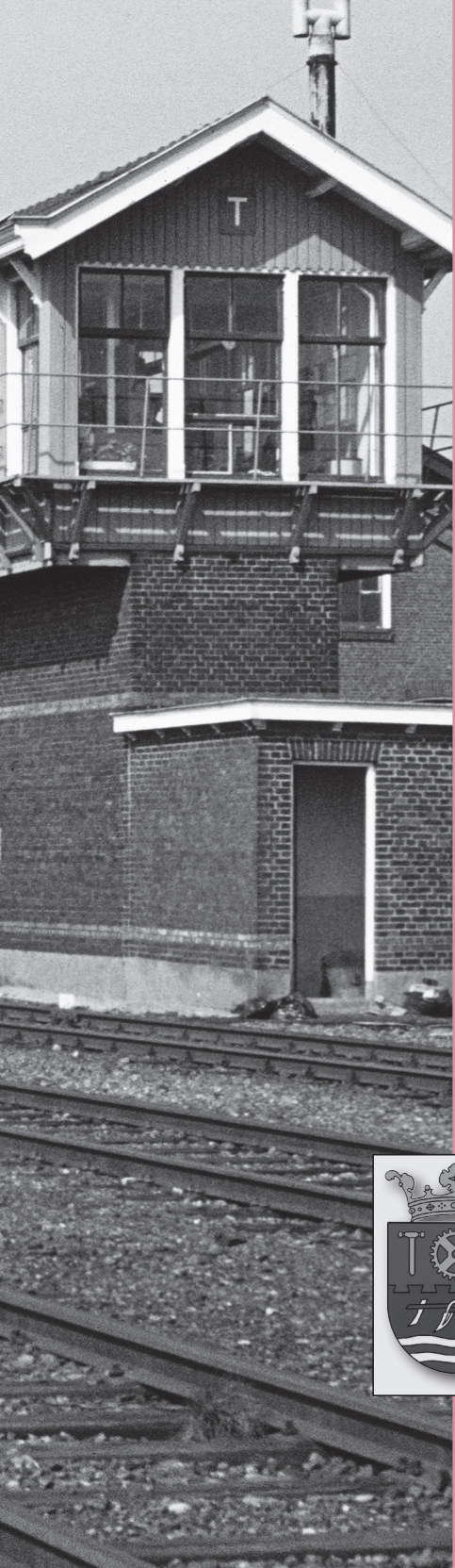
Tel.: 0598-39 33 36

Het adres voor:

- * Vergaderingen
- * Lunches, diners
- * Koude/warme buffetten
- * Recepties, bruiloften
- * Reünies, feesten

Tevens:

- * Kegelbanen
- * Partybar
- * Cateringservice

Pluustergoud Hoogezand - Sappemeer

Redactieadres:
D. Hulsebos, Burgemeester Tuinstraat 7,
9602 CZ Hoogezand

